چرایێ ڕۆناهییا قورئانێ

دەه وەسیەتێن د سورەتا الأنعام دا هاتین

محمد بن صالح العثيمين

وەرگێران
شیڤان شێخەمیری

مزگەفت
www.mzgaft.com

چرایێ ڕۆناهییا قورئانێ

دەهـ وەسییەتێن د سورەتا الأنعام دا هاتین

نڤیسین

الشيخ محمد بن صالح العثيمين

وەرگێڕان

شیڤان شێخەمیری

مزگەفت
www.mzgaft.com

نڤیسین: الشيخ، محمد بن صالح العثيمين.

وەرگێڕان: شیڤان شێخەمیری.

دیزاینا ناڤەڕوکێ و بەرگی: سایتێ مزگەفت.

ژ بەرهەمێن: سایتێ مزگەفت. www.mzgaft.com

بسم الله والحمدلله، والصلاة والسلام على محمد رسول الله وعلى آله وصحبه ومن والاه، وبعد:

بێگۆمان قورئانا پیرۆز كەلامێ خودێ یە ویێ ب وەحییێ بۆ پێغەمبەرێ مە موحەممەدی ﷺ هنارتی دا ببیتە ڕێك و ڕێباز و شەریعەت بۆ خەلكی هەمییێ و ب تایبەت موسلمانا، ئەڤ قورئانە هەمی پێكڤە خێر و بەرەكەت ودلۆڤانی و ڕۆناهی وشیفایە، تێدا بەحسێ بیروباوەران، وئەحكامێت شەریعەتی، وسەرهاتی و ڕویدانێت قەومێن ژبەری مە وهەتا ڕوژا دوماهییێ، وژیانا قەبری، و ڕوژا قیامەتێ، و حسابێ وبەحەشت و جەهنەمێ یێ تێدا هاتی، ئەڤ قورئانە یا پاراستییە ژ دەستكارییێ و كێم و زێدەكرنێ و گوهۆڕینێ ژلایێ خودایێ مەزن ڤە، ودڤێت ئەڤ قورئانە بهێتە خواندن وژبەر كرن، وكار پێ بهێتە كرن، وەكی صەحابی دبێژن ئەم ژ دەهـ ئایەتا دەرباز نە دبووین هەتا مە ژبەر كربا و كار پێ كربا ژ نوی دا چینە دەهـ ئایەتێن دیتر وهوسا بەردەوام بوون، ژبەر هندێ مفا ژ ڤێ قورئانێ وەرگرتن، چونكی هندی زانینە ب كریارێ دچەسپیت و مۆكم دبیت، و خودایێ مەزن دڤان هەر دەهـ ئایەتێن ل دوماهیا سورەتا ئەنعام دا هاتین دەهـ وەسییەتا لمە دكەت ب دەهـ تشتێن گرنگ ومەزن دا ئەم بۆ خۆ وجەكێ ژێ ببینن و تێبگەهین و ب ڕژدی وەربگرین و كارپێبكەین.

ڤێجا شێخ ئبن عوثیمین دلۆڤانیا خودێ لێ بیت گەلەک ب جوانی و ب تێر وتەسەلی ئەڤ هەر سێ ئایەتە یێن شروڤەکرین وئەو هەر دەهـ وەسییەتە یێن بەحسکرین و ئەحکامێن پێڤە گرێدای یێن ڕونکرین، کو پێک هاتینە ژڤان دەهـ وەسییەتا:

ئێك: نە دانانا شریکا بۆ خودێ د پەرستنێ دا.

دوو: قەنجی و چاکییا دگەل دایک و بابان.

سێ: کۆشتنا زارۆکا ژبەر هەژارییێ و دەستکورتییێ.

چوار: خۆ نێزیک نەکرنا کرێتی و فاحیشێ.

پێنج: کوشتنا نەفسێ بێ حەق.

شەش: نە خوارنا مالێ ئێتیمان.

حەفت: دادی د کێشان و پیڤانێ دا.

هەشت: دادی کرن د گۆتنا حەق خۆ ئەگەر ل سەر تەژی بیت.

نەهـ: وەفاداری کرن دگەل سۆز وپەیمانا خودێ.

دەهـ: گرتنا ڕێکا ڕاست کو ڕێکا خودێ یە.

ومن ب تنێ من یێ وەرگێرای و ئەگەر ل جهەکێ پێدڤی کر پەیڤەکێ کێم و زێدەکەین دا کو ڕامانا وێ د زمانێ کوردی دا

دروست ببيت، و جهێ فەرموودا (حەديسا) ژی ژ پەرتووکێت فەرموودێ يێن دیارکرین، وچۆنکی بێ ناڤه من ناڤێ وێ یێ کریه: "چرایێ ڕۆناهییا قورئانێ" دەهـ وەسییەتێن د سورەتا الأنعام دا هاتین.

ژ خودايێ مەزن دخوازم ڤی کاری ژ من قەبويل بکەت و ب تنێ بۆ خۆ بهەژمێریت، وبکەته د تەڕازیا خێرێن من و دایک و باب و سەیداییێن من دا، وهەر کەسێ مافێ وی ل سەر مە هەی، وهەر تۆ ل سەر ڤێ چەندێ خودان شیان.

و ل دوماهیێ ژی:

ژ خودێ دخوازم ل خەلەتی و شاشییێن من ببوریت و هندی مرۆڤه و کارێ وییه جهێ کێم وکاسی و شاشیێ یه، و ب تنێ پەرتوکا تمام پەرتوکا خودێ یه (عزوجل). والحمدلله أولاً وآخراً.

شیڤان شێخەمیری

3 محرم 1445

21.7.2023ز

یا گرنگە ئەم هندەک پێزانینا دەربارەیی سورەتا ئەنعام بزانین دا کو پتر بۆ مە ڕوهن بیت:

ناڤێ سورەتێ: الانعام

ژمارا ئایەتێن وێ: هژمارا ئایەتێن وێ 165 ئایەتن

ڕێزبەندیا وێ د مۆسحەفێ دا: سورەتا ژمارە شەشە د قورئانێدا، و دهێتە هژمارتن ژ (سبع الطوال) ئەو حەفت سورەتێن درێژ.

جهێ هاتنا خوارا وێ: ئەڤ سورەتا پیرۆز یا ل مەکەها پیرۆز هاتییە خوارێ و هندەک ئایەت تێ نەبن یێ ل مەدینێ هاتینە خوار.

مەقصەد ومەرەما سورەتێ ل سەر چی یە: مەرەم و میحوەرێ سورەتێ ب گشتی ل دۆر تەوحیدێ و بنەماییێن باوەرییێ دزڤریت.

ئەو ئایەتێن بابەتێ مە ل سەر: هەر سێ ئایەتێن دوماهیا سورەتا ئەنعام، ئەوژی: 151 و 152 و 153 یە.

خودایێ بلند ل دوماهیا سورەتا ئەنعام دا د هەر سێ ئایەتێن " 151 هەتا 153" دا کەرەم دکەت و دبێژت :

{قُلۡ تَعَالَوۡاْ أَتۡلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمۡ عَلَيۡكُمۡۖ أَلَّا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗاۖ وَلَا تَقۡتُلُوٓاْ أَوۡلَٰدَكُم مِّنۡ إِمۡلَٰقٖ نَّحۡنُ نَرۡزُقُكُمۡ وَإِيَّاهُمۡۖ وَلَا تَقۡرَبُواْ ٱلۡفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنۡهَا وَمَا بَطَنَۖ وَلَا تَقۡتُلُواْ ٱلنَّفۡسَ ٱلَّتِي حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلۡحَقِّۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ} [١٥١]

تو -ئەی پێغەمبەر- بێژە وان: وەرن دا ئەز وێ بۆ هەوە بخوینم یا خودێ ل سەر هەوە حەڕامکری: کو هوین د پەرستنێ دا تشتەکی ژ چێکرییێن وی بۆ وی نەکەنە شریك، وهوین هەمی ڕەنگێن پەرستنێ بۆ وی ب تنێ بکەن، وەکی ترس وهیڤی ودوعایان، وکو هوین قەنجییێ د گەل دەیبابان بکەن، و ژ ترسێن هەژارییێ دا هوین زاڕۆکێن خۆ نەکوژن؛ چونکی خودێ یە رزقێ هەوە و یێ وان ددەت، وهوین خۆ نێزیکی کرێتییان نەکەن، چ دئاشکەرا بن چ دڤەشارتی، وهوین وێ نەفسێ نەکوژن یا خودێ کوشتنا وێ حەڕامکری ئەگەر ئەو خۆ هێژای کوشتنێ نەکەت، وەکی تولڤەکرنێ

وی یێ کوشتنێ بکەت، یان یێ پشتی ژنئینانێ کرێتییێ بکەت یان یێ ئیسلامێ بهێلت وکافر ببت، ئەوا هەیە یا بەحس ژێ هاتییەکرن ژ وێ یا خودێ هوین ژێ داینە پاش، وسۆز ژ هەوە وەرگرتی کو هوین خۆ ژێ بدەنە پاش، و ژ وێ یا وی فەرمان پێ ل

هەوە كری، خودێ شیرەت پێ ل هەوە كر؛ دا بەلكی هوین د فەرمانێن وی بگەهن.

{وَلَا تَقۡرَبُواْ مَالَ ٱلۡيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ أَشُدَّهُۥۚ وَأَوۡفُواْ ٱلۡكَيۡلَ وَٱلۡمِيزَانَ بِٱلۡقِسۡطِۖ لَا نُكَلِّفُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۖ وَإِذَا قُلۡتُمۡ فَٱعۡدِلُواْ وَلَوۡ كَانَ ذَا قُرۡبَىٰۖ وَبِعَهۡدِ ٱللَّهِ أَوۡفُواْۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ} [١٥٢]

وهوین -ئەی سەركاران- خۆ نێزیكی مالێ ئێتیمی نەكەن وەسا تێ نەبت كو مالێ وی بۆ دورست بكەن ومفایی بگەهیننێ، حەتا ئەو بگەهتە دەمێ بالغبوونێ وبشێت خۆ ب ڕێڤە ببەت، ڤێجا ئەگەر ئەو گەهشتە وی دەمی، هوین مالێ وی بدەنێ، وهوین ب دادیێ كێشان وپیڤانێ پێك بینن. وئەگەر هەوە خۆ وەستاند دا كو كێشان وپیڤانا هەوە یا دورست بت، پاشی هندەك كێماسی بكەفتێ چو گونەهـ ل سەر هەوە نینە، ئەم هەر نەفسەكێ ل دویڤ شیانا وێ باری لێ دكەین. وئەگەر هوین ئاخڤتن هوین د گۆتنا خۆ دا دادیێ بكەن، و د شاهدەدان ومەهدەر وحوكمكرنێ دا مەیلدارییێ ژ حەقییێ نەكەن، ئەگەر خۆ ئەوێ هوین د دەرحەقێ دا دئاخڤن مرۆڤەكێ هەوە یێ نێزیك ژی بت، ڤێجا هوین بێ حەق مەیلدارییێ بۆ نەكەن، ووێ پەیمانا خودێ د گەل هەوە گرێدای كو هوین كاری ب شریعەتێ وی بكەن هوین بجهـ بینن. ئەوا هە

یا بۆ هەوە هاتییە خواندن ژ ئەحکامان، خودایێ هەوە شیرەت پێ ل هەوە کر؛ دا بەلکی هوین بیرا خۆ ل دویماهییا کارێ خۆ بینن.

{وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِي مُسۡتَقِيمٗا فَٱتَّبِعُوهُۖ وَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمۡ عَن سَبِيلِهِۦۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ} [١٥٣]

و ژ تشتێ خودێ شیرەت پێ ل هەوە کری ئەڤەیە: کو هندی ئیسلامە ڕێکا خودێ یا ڕاستە ڤێجا هوین لێ هەڕن، و دویڤچوونا ڕێکێن بەرزەبوونێ نەکەن، ئەو دێ هەوە بژاڵە کەن، وهەوە ژ ڕێکا خودێ یا ڕاست دویرکەن. ئەڤ بەرێخۆدانا بەر ب ڕێکا ڕاست ڤە ئەوە یا خودێ شیرەت پێ ل هەوە کری؛ دا بەلکی هوین ب ڕێکا بجهئینانا ئەمرێ وی خۆ ژ عەزابا وی بپارێزن.

ئەم دشێن بێژین کو دین هەمی وەسیییەتە ژ لایێ خودێ ڤە -پاك وبلند بت- هەمی دین وەسیییەتە ژ دەڤ خودێ هەروەکی خودایێ بلند دبێژیت: {شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحٗا وَٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ وَمَا وَصَّيۡنَا بِهِۦٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓۖ أَنۡ أَقِيمُواْ ٱلدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُواْ فِيهِۚ...} [الشورى: ١٣].

ژ وی دینێ مە بۆ تە -ئەی پێغەمبەر- ئینایە خوارێ، خودێ ئەو شریعەت بۆ هەوە -گەلی مرۆڤان- دانایە یێ وی شیرەت پێ ل نووحی کری کو بگەهینتە خەلکی ونیشا وان بدەت، و یێ مە

شیرەت پێ ل ئیبراهیم وموسای وعیسای کری (وئەڤ هەر پێنجە وەکی ناڤدار پێغەمبەرێن ئولولعەزمن) کو هوین ب تەوحید وگوهداری وپەرستنا خودێ ب تنێ دینی ب جهـ بینن، وهوین د وی دینی دا یێ من فەرمان پێ ل هەوە کری ژێك جودا نەبن.

ئەڤە وەسییەتەکا گشتییە: {أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ} ئانکو: کو هوین ب تەوحید وگوهداری وپەرستنا خودێ ب تنێ دینی ب جهـ بینن، وهوین د وی دینی دا یێ من فەرمان پێ ل هەوە کری ژێك جودا نەبن.

دوو پەیڤن دینێ ئیسلامێ هەمێ ڤەدگرن، وپێدڤییە ل سەر جڤاکا ئیسلامی کو دینێ خۆ ڕاگرن و بجهـ بینن، وتێدا ژێکجودا نەبن، ژوێ ژی گۆتنا خۆدایێ بلند: {وَلَقَدۡ وَصَّيۡنَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَـٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ وَإِيَّاكُمۡ أَنِ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ..} [النساء: ١٣١].

و ب ڕاستی مە شیرەت ب تەقوایێ ل وان کربوو یێن بەری هەوە کیتاب بۆ هاتی ژ جوهی وفەلان، و ل هەوە ژی -ئەی ئوممەتا موحەممەدی- کو تەقوایا خودێ بکەن، و د فەرمانا وی دا بن.

بەلێ ئەڤە وەسییەتە یێن هاتینە بناڤکرن ب دەهـ وەسییەتان "الوصايا العشر" چونکی خودایێ مەزن یێ د ئێک جهدا

کومکرین، ول دوماهیا هەر وەسییەتەکێ یان هەر ئایەتەکێ ب ڤێ گۆتنا خۆ ب دوماهی دئینت: {ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ} ئانکو: خودێ شیرەت پێ ل هەوە کر؛ دا بەلکی هوین د فەرمانێن وی بگەهن.

وەسییەت ئەوە: سوزدانە ب تشتەکی ب ڕەنگەکێ دوپاتکری، هەروەکی خودایێ بلند ئەڤ تشتە ب ڕەنگەکێ دوپاتکری کرینە ئیمانەت ل سەر مە دا کو بپارێزین، ڤێجا دەست پێکر ب گۆتنا خۆ: {قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ} ئانکو: تو -ئەی پێغەمبەر- بێژە وان: وەرن دا ئەز وێ بۆ هەوە بخوینم یا خودێ ل سەر هەوە حەڕامکری.

و ئاخڤتن ل ڤێرێ ئاراستەکریە بۆ پێغەمبەری ﷺ، وخودایێ مەزن فەرمانێ لێ دکەت کو بێژیتە گشت خەلکی، وخودایێ بلند فەرمان ل پێغەمبەرێ خۆ کرییە کو بێژیتە خەلکی ئەڤە فەرمانەکا تایبەتە، یان ژی بێگۆمان خودایێ مەزن فەرمان یا ل پێغەمبەرێ خۆ کری ب شێوەیەکێ گشتی کو قورئان بگەهینیتە هەمی ئوممەتێ.

{مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ} ئانکو: ئەو تشتێ کو خودێ حەڕام کری ئەم سەرپێچیا وێ بکەین، چونکی ئەڤ تشتێن کو خودێ دێ وەسییەتێ پێ لمەکەت بێگۆمان یێ ل سەر مە حەڕام کری ئەم

سەرپێچیا وان بکەین، ڤێجا دڤێت ئەم ب باشترین شێوە بجهـ بینین، و هەروەسا د گۆتنا خودایێ بلند دا: {مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ} ئانکو: یا ڕەبێ هەوە ل سەر وە حەڕام کری، و نە گۆت: یا ئەللاهی حەڕام کری، چونکی خودا (الرب) ئەوە یێ خودان دەستکاریا "تەصەڕوفا" ڕەها د خودینی لێکریان دا (المربوب)، ڤێجا خودایە یێ بەرانبەری وی بەندە، هەروەکی خودایێ بلند دبێژت: {الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} [سورة الفاتحة: 1]

ئانکو: مەدح بۆ خودێ بن ب سالۆخەتێن وی کو هەمی سالۆخەتێن کەمالێنە، و ب قەنجیێێن وی یێن ئاشکەرا و ڤەشارتی، یێن دینی و دنیایێ. وفەرمان د ڤێ چەندێ دا بۆ بەنییان هەیە کو ئەو حەمدا وی بکەن، ژ بەر کو ئەو ب تنێ هێژایی وێ چەندێیە، وی چێکری ئافراندینە، وئەو ب کارێ وان ڕادبیت، و ب قەنجیێن خۆ وان پەروەردە دکەت.

و خودێ نەفسا خۆ سالوخەت دا ب هندێ کو ئەو خودانێ هەمی جیهانا وچێکرییایە، و خودا ئەوە یێ ئەو تشت هەبیت یێ تەصەڕوفێ تێدا بکەت ب وی تشتێ وی بڤێت ژ فەرمانێت کەونی، فەرمانێت شەرعی.

وەسییەتا ئێکێ: نە دانانا شریکا بۆ خودێ د پەرستنێ دا.

وەسییەتا ئێکێ: {أَلَّا تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْـًٔا} ئانکو: هوین چ هەڤپشکا دگەل وی بریار نەدەن، و نەهی کرن وپاشڤەلێدانا ژ شرکا ب خودێ سێ پشکا بخۆڤە دگریت:

پشکا ئێکێ: نەهی کرنە ژ هەڤپشک دانانێ د خودانیا ویدا.

پشکا دووێ: نەهی کرنە ژ هەڤپشک دانانێ د خوداینیا ویدا.

پشکا سیێ: نەهی کرنە ژ هەڤپشک دانانێ د ناڤ و سالوخەتێن ویدا.

پشکا ئێکێ: نەهی کرن ژ هەڤپشك دانانێ د خودانیا وی دا
یا زانایە کو خودێ یە (عزوجل) یێ ئافراندەر وخودان وڕێڤەبەر بۆ هەمی کاروبارا، {هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ} [فاطر: 3]

نەخێر، ئافراندەر خودێ ب تنێ یە، وژبەر ڤێ چەندێ خودێ (عزوجل) یێ حەڕام کری ئێک تشتەکێ چێکەت وەکی یێ خودێ خۆ ئەگەر ب ڕەنگی ژی ڤە بیت، وەکی پێغەمبەر ﷺ دەربارەیی وێنەگراندا دبێژیت: کو دێ بۆ وان هێتە گۆتن: (أحيوا ما خَلَقتُمْ)[1]

ئانکو: ئەو تشتێ هەوە چێکری زیندی بکەن.

ڤێجا ب چ ڕەنگەکێ ناچێبیت کو هەڤپشک دگەل خودێ بهێنە دانان د ئافراندنێ دا یان د ملکێ ویدا، یان د ڕێڤەبرنا ویدا، وهەر کەسێ بیروباوەرێن وی ئەو بن کو خودێ (عزوجل) هەڤپشکەکێ هەی د ئافراندنێ دا، ئەڤە وی شریک بۆ خودێ دانا.

خۆ ئەگەر بێژیت: ئەڤە ژلایێ سروشتی ڤە، وئەڤە ژلایێ دەمی و زەمانی ڤە، و ئەڤە بڤی تشتی و ئەڤە فلان تشتی پێن دهێنە پالْدان بۆ غەیری خودێ (عزوجل) هینگێ ئەو موشرکە ب خودێ، و ژ تشتێن سەیرە کو ئەڤ شرکە مەرەما من شرکا د خودانیێ دا کەس

(1) البخاري ومسلم.

بەرەڤ ناچیت، هەتا ئەو کافرێن پێغەمبەرێ خودێ ﷺ شەرێ وان ژی کری.

ئەرێ ئەو کافرێن پێغەمبەرێ خودێ ﷺ شەرێ وان کری شریک بۆ خودێ ددانان د خۆدانیێ دا؟

بەرسڤ: نەخێر، {وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ}.

بەلکۆ دانپێدان دکرن کو خودێ ب تنێ ئافراندەرە، بەلێ هندەک یێ ل سەر زەمانێ مە هەین خۆ مەزن دکەت و ئینکارا ئافراندەری دکەت، وبانگەشا هندێ دکەت -خودێ مە بپارێزیت- کو ئەڤ گەردوونێ یێ بێ رێڤەبەر و چ ئافراندەر بۆ نینن، بەلکۆ هندەک تشتن کارلێکێ دکەن و هندەک تشت ژێ پەیدادبن، وهندەک ژ مالبچویکی دەردکەڤن، وئەرد هندەکا دادعویریت، و چ ئافراندەر نینن.

بەلێ عەجێبی و حێبەتی بۆ ڤان کەسان بیت کو چاوا ئینکارا هندێ دکەن کو ڤێ جیهانێ ئافراندەرەک هەبیت، وئەو دزانن کو ناچێبیت تشتەک پەیدا ببیت و بهێتە هەبوونێ بێ کو ئێک وێ ب ئافرینیت، ئەرێ ما دێ تشتەک پەیدابیت بێ پەیداکەرەک؟ نەخێر

ب چ ڕەنگا، چونکی یان دێ بێژیت: ئەوێ بۆ خۆ یێ خۆ چێکری، یان یێ پەیدابووی بێ چ پەیداکەرەک، ویا ئێکێ خەلەتە وناچێبیت، چونکی چ تشت نەشێن خۆ بیننە هەبوونێ، ژبەر کو ژبەری هەبوونێ نەبوون بوو، و تشتێ نەبووی بخۆ چو نینە، ڤێجا پا دێ چاوا غەیری خۆ پەیدا کەت، و نەشێت بهێتە هەبوونێ بێ پەیداکەرەک، ژبەر هندێ خودێ (عزوجل) دبێژیت: {أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ}. [الطور: 35].

ئانکو: دڤێت پەیداکەرەک (ئافراندەرەک) هەبیت ئەوژی خودێ یە (عزوجل)، ئەوە یێ ئەڤ گەردوونە پەیداکری وچێکری ب هێزو شیانێت خۆ و بحیکمەتا خۆ ڕێڤەبری.

ژ شرکا د خودانیێ دایە کو مرۆڤ ب غەیری خودێ سویند بخۆت، بەلێ ئەڤ شرکە مرۆڤی ژ دینێ ئیسلامێ نا دەرئێخیت، ئەو تێ نەبیت کو ئەوێ سویند خواری باوەریا ئەڤە بیت کو ئەو تشتێ پێ سویند خواری وەکی خودێ مەزنە، هینگێ دێ بیتە شرکا مەزنتر، یان ئەو بخۆ ژ شرکا بچویکترە، و بەلگێ ڤێ چەندێ

ژی گۆتنا پێغەمبەرێ خودێ ﷺ: "من حلفَ بغيرِ اللهِ فقد كفرَ أو أشركَ"[1]

یێ ب غەیری خودێ سویند بخۆت بێگۆمان ئەوی کوفر کر یان شرک کر.

و پێغەمبەرێ خودێ ﷺ دبێژیت: "مَن كانَ حَالِفًا، فَلْيَحْلِفْ باللَّهِ أوْ لِيَصْمُتْ "[2]

یێ بڤێت سویند بخۆت بلا ب خودێ سویند بخۆت یان بلا خۆ بێ دەنگ بکەت.

بەلێ ئەگەر ئێک بێژیت: "ب پێغەمبەرێ خودێ (ورسول الله) " و سویند ب پێغەمبەری خوار، وبێژیتن: هندی پێغەمبەرێ خودێ یە ﷺ ب قەدرترین چێکرییێ خودێ یە، بوچی ناچێبیت ئەم پێ سویند بخوین؟

(1) ابو داود: 3251، واحمد: 6073

(2) البخاري: 6646

بەرسڤ: چونکی ب قەدرترین چێکری ئەوە یێ گۆتی: " من حلفَ بغيرِ اللهِ فقد كفرَ أو أشركَ" ئانکو: یێ ب غەیری خودێ سویند بخۆت بێگۆمان ئەوی کوفر کر یان شرک کر.

ڤێجا سویند خوارنا ب پێغەمبەری ژ شرکێ یە، ڤێجا ئەگەر مرۆڤەکێ گۆت: پا هندەک ژ خەلکی ئەڤ سویندە یێ کەفتیە سەر ئەزمانێ وان، ودبێژن: ب پێغەمبەر، بێ کو وان مەرەمەک پێ هەبیت؟ بەرسڤ: ئەوە ئەم بێژین: ئەگەر بێ مەرەم بیت هینگێ ل سەر وی هەیە ئەو ئەزمانێ خۆ ژڤێ چەندێ پاقژ بکەت، و ل ڤێ سویندا حەڕام نەزڤریت، هەتا کو ژێ ڕزگار ببیت.

ژ شرکا د خودانییێ دایە کو مرۆڤ بۆ خۆ هەڤکویفا بگریت کو هندەک شەریعەتا دانن هەڤدژ بیت دگەل شەریعەتێ خودێ، ڤێجا دگەل وان تێدا هەڤڕابیت، و دزانیت کو ئەڤە هەڤدژە دگەل شەریعەتی.

ژبەر ڤێ چەندێ پێشەوا موحەممەد کوڕێ عەبدلوەهابی خودێ دلۆڤانییێ پێ ببەت د پەرتوکا تەوحیدێ دا ناڤ ونیشانێ دانای ب" باب من أطاع العلماء والأمراء في تحليل ما حرم الله أو تحريم ما أحل الله فقد اتخذهم أربابا" دەرگەهەک: هەر کەسێ گۆهداریا زانا و سەرکردا بکەت د حەلالکرنا وی تشتێ خودێ حەڕام کری،

یان حەرام کرنا وی تشتێ خودێ حەلالکری، بێگۆمان ئەوی ئەو کرنە خوداوەند.

ڤێجا ئەگەر مللەتەک بهێنە دیتن کو ئەو یێ ل دویڤ یاسایێ دەستکردێن هەڤدژی شەریعەتێ ئیسلامێ دچن ودگەل هندێ ژی ئەو دزانن کو ئەڤە هەڤدژە دگەل شەریعەتی، دێ بێژین: ئەڤە هندەکن شریکا بۆ خودێ ددانن چونکی حاکمەکێ بۆ خۆ داناین حۆکمی دکەت دناڤبەرا خەلکی دا ژبلی خودێ مەزن (عزوجل)، ویا زانایە کو حۆکمکرنا دناڤبەرا خەلکی دا ژ خواستەکێن خودانییێ یە، ڤێجا وان ئەو بۆ خۆ کرنە خوداوەند ژبلی خودێ، ژبەر هندێ دهێتە ڤەگێڕان ژ فەرموودا عەدییێ کوڕێ حاتەمی خودێ ژێ ڕازی بیت کو دبێژیت بۆ پێغەمبەرێ خودێ یە ﷺ هاتە گۆتنێ دەربارەیی گۆتنا خودێ (عزوجل) دا: {اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ}

گۆت: ئەی پێغەمبەرێ خودێ یە ﷺ ئەم پەرستنا وان ناکەین، گۆت: " أليسَ يحرمونَ ما أحلَّ اللهُ فتحرِّمونَه، ويحلُّونَ ما حرَّمَ اللهُ فتحلُّونَه"، قال: نعم يا رسول الله قال: " فتلك عبادتُهم " (1)

(1) الترمذي 3095

ئانكو: ئەریٚ مانە ئەو وی تشتی حەلال دكەن یێ خودیٚ حەڕام كری و هوین حەلال دكەن، و وی تشتی حەڕام دكەن یێ خودیٚ حەلال كری و هوین حەڕام دكەن، گۆت: بەلیٚ ئەی پێغەمبەریٚ خودیٚ، گۆت: ئهـا ئەڤە پەرستنا وانە.

پێغەمبەری ﷺ ئەڤە ژ شركیٚ هەژمارت، وژبەر هندیٚ پێغەمبەری ﷺ یا قەدەغەكری گوهداریا كاربدەستا بهێتە كرن د سەرپێچی كرنا خودیٚ دا، وییٚ قەدەغەكری گوهداریا هەر كەسەكیٚ بهێتە كرن ژ خەلكی د سەرپێچیا خودیٚ دا، و پێغەمبەری ﷺ گۆت :

" إنَّما الطَّاعَةُ في المَعروفِ"[1]. ئانكو: هندی گوهدارییە د چاكییٚ دا یە.

وسرییەكا لەشكەری هنارت و زەلامەک كرە مەزنیٚ وان، و گۆتە وان: گوهداریا سەركردیٚ خۆ بكەن، ڕوژەكیٚ سەركردیٚ وان ژ وان تۆڕە بوو، و گۆت: بۆ من دارا كوم بكەن، پاشی گۆت: ئاگری بەردەنیٚ، وان ژی ئاگر بەردایێ، پاشی گۆت: خۆ پاڤێژنە تێدا!

گوهداریا وان دكومكرنا دارا دا دروست بوو، و گوهداریا وان د هلكرنا ئاگریدا دروست بوو، بەلیٚ دەمیٚ گۆتییە وان: هەرنە تێدا!

(1) البخاري: 7257

ڕاوەستیان، وگۆتن: دێ چاوا چینە دئاگریدا، وهەما مە باوەری نە ئینایە ئەگەر نە ژبەر ڕەڤینا مە بیت ژئاگری، ڤێجا گوهداری نەکرن و نەچوونە دئاگریدا، و دەمێ زڤڕینە دەڤ پێغەمبەری ﷺ وئەڤ سوحبەتە بۆ ڤەگێڕان، گۆت: ئەگەر ئەو چووبانە تێدا، ئەو ژێ نە دەردکەڤتن، وهندی گوهدارییە د چاکیێ دایە.

ئانکو: گوهداریکرن و دیڤچوونا مەزن وسەرکردا د سەرپێچییا شەریعەتێ خودێ دا ژ شرکا خودانییێ یە (الربوبیة) چونکی حوکمکرنا دناڤبەرا خەلکی دا ژ خواستەکێن و خودانییێ و سولتانییێ یە.

پشکا دووێ: شرکا د خوداینییێ و پەرستنێ دا (الألوهية)

وئەڤە یا کو مشە و گەلەک دناڤ خەلکی دا، وئەڤە بوو یا کو موشرکێن ل سەر زەمانێ پێغەمبەری ﷺ ل سەر.

ڤێجا شرکا د پەرستن و عیبادەتی دا چاوایە؟

ئەوە مرۆڤ چێکرییەکێ ژ چێکرییان بخۆ بگریت و پەرستنێ بۆ بکەت و بکەتە خودایێ خۆ، هەروەکی پەرستنا خودایێ مەزن دکەت، بچیتە سوجدێ بۆ صەنەمەکێ، بۆ ڕوژێ، بۆ هەیڤێ، بۆ قەبرەکێ، بۆ مەزنەکێ، بۆ بابێ خۆ، بۆ دەیکا خۆ... وهتد

ب کورتی پەرستنا چێکرییەکێ بکەت، ئەم دبێژین: ئەڤە شرکا د پەرستنێ دا، چونکی ئەڤ چێکریێ هەنێ یێ کرییە خودا بۆ خۆ وپەرستنا وی دکەت ژبلی خودێ بلند.

و ژڤان ژی: ئەو کەسێن قوربانیا بۆ قەبرا سەرژێدکەن، ل دەڤ قەبرا قوربانا سەرژێدکەت دا خۆ پێ نێزیکی خودانێ قەبری بکەت، وی مەزن دکەت بڤێ سەرژێ کرنێ، هەروەکی خودایێ بلند دهێتە مەزنکرن ب سەرژێ کرنێ، وئەڤە ژ شرکا مەزنترە یا خودانێ خۆ ژ ئیسلامێ دەردئێخیت، چونکی خودایێ من دبێژیت: {أَلَّا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـًٔاۖ} [الأنعام: 151].

وئەڤ شرکە بوو یا کو پێغەمبەری ﷺ گازی موشرکا دکر بۆ هێلان و پشت دانا وێ.

ودەمێ ڕازی نەبووین شەرێ وان کر، وخوینا وان حەلال کر، وژنکێن وان کرنە کەنیزەک، ومالێ وان بدەستخۆڤە ئینا چونکی ئەو موشرکن.

ئەرێ هوین ب کەسەکی ژ مرۆڤا دحەسیێن کو بەرێ خەلکی دابیتە پەرستنا کرنا نەفسا خۆ؟

بەلێ، فیرعەون بوو بەرێ خەلکی دایە عیبادەتکرنا نەفسا خۆ، وگۆتە مللەتێ خۆ: {يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَهٍ غَيْرِي} [القصص: 38]

ئانکو: وفیرعەونی گۆتە مەزنێن مللەتێ خۆ: گەلی مەزنان، من - ژبلی خۆ- چو خودایێن دی یێن هێژای پەرستنێ بۆ هەوە نەنیاسینە.

ئەڤ تشتە دگۆت وئەو درەوا دکەت، وئەو دزانیت کو خودایەکێ دی یێ هەی ژبلی وی، وژبەر هندێ موسای گۆتێ: {لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنزَلَ هَؤُلاء إِلاَّ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ بَصَائِرَ} [الإسراء: 102]

ئانكو: ئینا مووسای بەرسڤا وی دا: ئەی فیرعەون ب ڕاستی تە زانییە کو ژبلی خودایێ عەرد وعەسمانان کەسێ ئەڤ هەر نەهـ ئایەتە نەئینایینە خوارێ؛ دا ئەو بۆ خودان دیتنان ببنە دەلیل ل سەر تەوحیدا خودێ.

وفیرعەونی ئینکارا ڤێ چەندێ نەکر، و ئەڤ چەندە بۆ د گۆت وئینکار نەدکر بەلکۆ دانپێدان دکر، وئەوی ومللەتێ وی دانپێدان بڤێ چەندێ دکر، هەروەکی خودایێ مەزن دبێژیت: {وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا}. [النمل: 14].

ئانکو: و وان باوەری ب وان نەهـ موعجزەیێن ئاشکەرا یێن ڕاستییا مووسای بەرچاڤ دکەن نەئینا، و وان ب دەڤێ خۆ ئاشکەرا کر کو ئەو باوەر ناکەن ئەڤ موعجیزە ژ دەڤ خودێ بن، و وان د دل دا دزانی کو ئەو ژ نك خودێنە، بەلێ ژ دفنبلندی وخۆمەزنکرن وان دانپێدان ب حەقییێ نەکر.

پشکا سییێ: شرکا دناڤ وسالوخەتێن خودێ دا

شرک د ناڤ و سالوخەتێن خودێ دا ئەوە مرۆڤ بۆ خودێ وەکهەڤەکێ و نموونەیەکێ(مەثیلەکێ) دانیت، د وان تشتاندا یێن خودێ پێ خۆ سالۆخەت دای، ئەم هەمی ڤێ ئایەتێ دخۆینین: {الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى}[طه: 5].

ئانکو: خودایێ رەحمان (ئستواء) ل سەر عەرشی کرییە، ئانکو: بلند بوویە سەر عەرشی، بلندبوونەکا بابەتی مەزنییا وی بت.

و عەرش چێکرییەکێ مەزنە کەس نزانیت چەندەیە ژ خودێ پێڤەتر، یا د فەرموودێ دا هاتی: "والَّذي نفسي بيدِهِ، ما السَّماواتُ السَّبعُ والأَرَضينُ السَّبعُ عندَ الكُرسِيِّ إلا كحَلَقَةٍ مُلقاةٍ في أرضِ فلاةٍ،وإنَّ فضلَ العرشِ على الكُرسِيِّ كفَضلِ الفلاةِ على تِلكَ الحَلَقَةِ"[(1)]

هەر حەفت عەسمان وئەرد بەرانبەر کورسیکێ هەروەکی تۆ خەلەکەکێ پاڤێژیە بیابانەکێ ژ ئەردی، وبهایێ عەرشی ل سەر کورسیکێ وەکی زێدەهی و بهایێ وێ بیابانێ یە ل سەر وێ خەلەکێ.

---

(1) اخرجه ابن ابي شيبة في (العرش): 58.

ئانكو: چێكرییەكێ مەزنە و خودێ بلند ئەو یێ تایبەت كری كو ئیستوا یا ل سەر كری.

ئەرێ تو ئەی مرۆڤ ل سەر پشتا گەمییا سویار دبی؟ ل سەر پشتا حێشترا سویار دبی؟ تو ل سەر بلند دبی؟ گوهداریێ بكە:{وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ.} [الزخرف، الآيتان:12- 13].

ئانكو: و ژ گەمییان وی ئەو تشتێ هوین د دەریایێ دا لێ سویار ببن بۆ هەوە چێ كر، و ژ حێشتر وهەسپ وهێستر ودەواران وی ئەو دا هەوە یێ هوین ل هشكاتی لێ سویار دبن. دا هوین ل سەر پشتێن وان بلند ببن، ودا پاشی هوین قەنجییا خودایێ خۆ ل بیرا خۆ بینن دەمێ هوین لێ سویار دبن.

وخودایێ مەزن دبێژیتە نوحی: {فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنتَ وَمَن مَّعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجوانا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ} [المؤمنون: 28].

ئانكو: ڤێجا ئەگەر تو وهەڤچییێ د گەل تە هوین ب سەر گەمییێ كەفتن و ژ خەندقاندنێ ڕزگار بوون، تو بێژە: سوپاسی بۆ وی خودایی بت یێ ئەم ژ مللەتێ زۆردار ڕزگاركرین.

ڤێجا ئەگەر ئێک بێژیت: بلندبوونا خودێ ل سەر عەرشێ وی وەکی بلندبوونا مەیە ل سەر گەمیێ یان ل سەر حێشترێ، ئەم دێ بێژین: ئەڤە موشرکە چونکی وی سالوخەتێ چێکەری (خالقی) وەکێ یێ چێکری(مخلوقی) لێکر، و بۆ خودێ هەڤپشکەک چێکر د سالوخەتی دا.

بەلێ ئەم دبێژین: مە باوەری هەیە کو خودێ یێ بلند بوویە ل سەر عەرشی، بەلێ وەکهەڤ کرن و نموونە ئینان، چ نموونە بۆ بلندبوونا وی نینن، کا چاوا چ نموونە بۆ زاتێ وی بخۆ نینن پاک و بلند بت، وهەر هۆسا بۆ هەمی سالوخەتان.

ئانکو: یێ سالوخەتا جێگیر بکەت دگەل نموونە پێ ئینانێ، ئەو موشرکە، چونکی هەڤپشکی کر دناڤبەرا خالقی و مەخلوقی دا د سالوخەتی.

بەلێ پا هوین چ دبێژن بۆ وان کەسێن نەفیا ڕاستیا سالوخەتان دکەن، ئەرێ ئەوژی دێ بنە وەکهەڤکەر (مومەثیلە)؟

شێخێ ئیسلامێ ئبن تەیمییە دبێژیت: "کل معطل ممثل، کل من عطل فقد مثل"[1].

---

(1) الفتوى الحموية: ص 43.

ئانكو: هەر ئینكاركەرەك وەكهەڤكەرە، هەر كەسێ سالوخەتا ئینكار بكەت بێگۆمان ئەو وەكهەڤكەرە.

هەر كەسێ سالوخەتا ئینكار بكەت ئەو ئینكاركەر و وەكهەڤكەرە، بەلكو كەسەك بێژیت: ئەرێ چاوا دێ ئینكاركەر و وەكهەڤكەر بیت، چونكی وەكهەڤكرن جێگیركرنە، وئینكاركرن نەفییە، وئەڤە كومكرنا دناڤبەرا دوو هەڤدژان دایە؟

ئەم دبێژین: گوهێ خۆ بدەیێ: بوچی مرۆڤێ ئینكاركەر ئینكارا سالۆخەتا دكەت؟ چونكی باوەریا وی ئەوە كو جێگیركرن وەكهەڤكرنێ دخوازیت، دبێژت: ئەگەر ئەز سالوخەتی جێگیربكەم، ئانكو من وەكهەڤكرن جێگیركر، ڤێجا یا پێدڤی ئەوە ئەز ئینكارا ڕاستیا سالوخەتی بكەم، دا پاراستی بم ژ وەكهەڤكرنێ، ئانكو ئێكەم جار وەكهەڤكرن كر، و ل دوماهیێ ئینكار كر.

وەسییەتا دووێ: چاکیا دگەڵ دەیك و بابان

وەسییەتا دووێ: {وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا}

خودێ مەزن مافێ دایک و بابا یێ دانە پشت مافێ خۆ.

دایک و باب کینە؟

دەیکا مرۆڤی یە، و بابێ مرۆڤی یە.

ومافێ دەیکێ تەکوزترە ژ مافێ بابی، ژبەر هندێ دەمێ پرسیار ژ پێغەمبەری ﷺ هاتیە کرن: " مَن أَحَقُّ النَّاسِ بحُسْنِ صَحَابَتِي؟ قالَ: أُمُّكَ قالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قالَ: ثُمَّ أُمُّكَ قالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قالَ: ثُمَّ أُمُّكَ قالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قالَ: ثُمَّ أَبُوكَ" .(1)

کی ژهەژیترین کەسە ژ خەلکی ئەز ب جوانی هەڤالینیێ دگەل بکەم؟ پێغەمبەری ﷺ گۆت: دەیکاتە، گۆت: پاشی کی؟ گۆت: دەیکاتە، گۆت: پاشی کی؟ گۆت: دەیکاتە، گۆت: پاشی کی؟ گۆت: بابێ تە.

وئەڤە ژبەرکو دەیک پتر ماندیبوونێ ب زارۆکیڤە دبەت ژ بابی، خودایێ مەزن دبێژیت: {وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ وَهْنًا

(1) البخاري ومسلم

عَلَىٰ وَهۡنٖ وَفِصَٰلُهُۥ فِي عَامَيۡنِ أَنِ ٱشۡكُرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيۡكَ إِلَيَّ ٱلۡمَصِيرُ}
[سورة لقمان: 14].

ئانكو: ومه فەرمان ب قەنجیيا د گەل دەیبابان ل مرۆڤی كرییه، دەیكا وی ئەو ب زەحمەتەكا ل سەر زەحمەتێ هلگرتییه، وهلگرتن وشیرڤەكرنا وی د دوو سالان دایه، ومه گۆته وی: شوكرا خودێ بكه، پاشی شوكرا دەیبابێن خۆ بكه، زڤڕین بۆ نك منه، ڤێجا هەر ئێكی ئەز دێ جزایێ وی دەمێ.

قەنجیيا دگەل دایک و بابا ب گۆتن و کریار و مالی یه:

قەنجیيا ب گۆتنێ: ئەوە كو گۆتنەكا نەرم وجوان ونازك دگەل وان باخڤیت، كو گازی وان بكەت گازیكرنەک پری ڕێز و مەزن دانان، هەتا هندەک ژ زانایان دبێژن: مەكرۆهە مرۆڤ ب ناڤێ بابێ خۆ گازی كەتێ، بۆ نموونە ناڤێ بابێ تە موحەممەدە، نە بێژیێ: موحەممەد، بەلكۆ بێژێ: ئەی بابێ من.

ئیبڕاهیم پێغەمبەری سلاڤ لێ بن دگۆته بابێ خۆ ـوبابێ وی كافر بووـ دگۆتێ: ئەی بابێ من، وەک ئایەتێ دا هاتی: {إِذۡ قَالَ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ لِمَ تَعۡبُدُ مَا لَا يَسۡمَعُ وَلَا يُبۡصِرُ وَلَا يُغۡنِي عَنكَ شَيۡـٔٗا}
[مريم: 42]

ئانكو: دەمێ وی گۆتییە بابێ خۆ ئازەری: ئەی بابێ من، ژ بەر چ تو وان صەنەمان دپەرێسی یێن نە گوهـ لێ دبیت و نە دبینن، وخودێ نەبت ئەو نەشێن تشتەکی ژ تە پاشڤەببەن؟

چونکی ئەڤ گازیکرنە ژلایێ ڕێزگرتنێ ڤەیە، هەتا کو دایک و باب ب گەهنە تەمەنەکێ مەزن هندەک ژ وەستیانێ ژ وان پەیدابوو، خودایێ مەزن دبێژیت: {إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا} [سورة الإسراء: 23].

ئانكو: و فەرمان ب قەنجیيا د گەل باب و دەیکێ کرییە، و ب تایبەتی دەمێ ئەو پیر دبن، ڤێجا ئەگەر تە تشتەك ژ ئێك ژ وان یان ژ هەردووان گوهلێبوو تو بێهنا خۆ تەنگ نەکە و وان حسێب نەکە بارەکێ گران، و گۆتنا نەخۆش نەبێژە وان، خۆ تو نەبێژێ: ئۆف! کو کێمترین پەیڤا نەخۆش ئەوە، وکارەکێ کرێت د دەحەقا وان دا بلا ژ تە دەرنەکەڤت، بەلێ د گەل وان یێ نەرم بە، وهەردەم ب گۆتنەکا نەرم وجوان وان باخڤە.

هندەک ژ خەلکی ئەگەر بابێ وی ل دەڤ وی دانعەمر بوو، یان دەیکا وی، دێ ژێ بێزار بیت ودێ وان پاشڤە لێدەت، وگۆتنەکا زڤر و نەخۆش بێژیتە وان، وخودێ نەهیا ژڤێ چەندێ کری: {فَلاَ تَقُل

{لَّهُمَا أُفٍّ} وڕامانا پەیڤا {أُفٍّ} ئانكو: ئەز ژ وە بێزارم، و {وَلاَ تَنْهَرْهُمَا} ئانكو: وان پاشڤە نەبە ب هەوار وگازندا و دەنگێ بلند و یێن وەكی وان، {وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا} ئانكو: و هەردەم ب گۆتنەكا نەرم وجوان دگەل وان باخڤە، كو دلێ وان پێ گەش و خۆش بیت

ئەڤ چاكیا ب گۆتنێ ئەم دبینین هندەک ژ خەلكی دگەل ژنكا خۆ نەرمیێ بكاردئنیت، بەلێ دگەل دەیكا خۆ نەرمیێ بكار نائینت، وئەڤە یا بەرچاڤە، دێ بینی دگەل ژنێ یێ نەرمە وگوهداریا وێ دكەت وپاشڤە نابەت، بەلێ دگەل دەیكا خۆ بەروڤاژییە، و هەتا دگەل بابێ خۆ ژی وەسایە ئەگەر بشێت، وئەڤە بەروڤاژی وێ یە یا خودێ فەرمان پێ كری.

چاكیا ب كریار دێ ب خزمەتكرن وڕابوونا ب كاروبارێت وان بیت. و خزمەتكرنا ب لەشی دێ ب هندێ بیت ئەگەر نەشیان وپیرچێنەبوون دێ هاریكاریا وان كەی ل دەمێ نڤستنێ و ل دەمێ ڕابوونێ وڕوینشتنێ، پێدڤی یە ل سەر مرۆڤی ئەو ڕابیت قەنجیێ وچاكیێ دگەل دایک و بابێن خۆ ئەگەر وان پیرچێنەبیت هاریكاریا وان بكەی د هەر تشتەكێ وان پێدڤی ب هاریكاریێ هەبیت.

و چاكی كرن ب مالی: پێدڤییە قەنجیێ وچاكیێ دگەل وان بكەت ب مالێ خۆ، كو ئەو پێدڤی ب چ تشتی بن بۆ وان دابین بكەت ژ

مەزاختنێ، وەکی: خوارنێ، وڤەخوارنێ، وخانی ئەگەر ئەڤە پێچێبت.

ئانکو قەنجیا دگەل دایک و بابا سێ تشتا بخۆڤە دگریت:

1. قەنجیا ب گۆتنێ.

2. قەنجیا ب کریارێ.

3. قەنجیا ب مالی.

وقەنجیا دگەل دایک و بابا چێترە ژ جیهادا د ڕێکا خودێ دا، ئبن مەسعوود خودێ ژێ ڕازی بیت دبێژیت: من پرسیار ژ پێغەمبەری کر ﷺ: "أَيُّ الْعَمَلِ أَحبُّ إِلَى اللهِ (عَزَّوَجَلَّ)؟ قَالَ: «الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا». قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: «بِرُّ الْوَالِدَيْنِ». قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: «ثُمَّ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ"[1].

کیش کار خۆشتڤیترە ل دەڤ خودێ؟ گۆت: نڤێژا ددەمێ وێدا، من گۆتێ: پاش کیشک؟ گۆت: چاکیا دگەل دایک و بابا، من گۆتێ: پاشی کیشک؟ گۆت: جیهادا د ڕێکا خودێ دا.

(1) البخاري ومسلم

و بزانه هندی قەنجییا دگەل دایک و بابانە، ئەو واجبە و خودایێ مەزن پاداشتێ مرۆڤ قەنج ددەتێ ددونیایێ دا ژبەری ئاخرەتێ، وژبەر ڤێ چەندێ ئەم دبینین ـل دویڤ وێ یا مە زانی ب گۆهلێبوون و دیتنێ ئەم دبینن ئەو کەسێ قەنجی و چاکیێ دگەل دایک و بابا دکەت، خودێ دێ بۆ وی بساناهی کەت کو زاڕۆکێن وی بۆ باش و چاک بن، وئەو کەسێ چاکیێ دگەل دایک و بابێن خۆ نەکەت دێ خودێ هندەک زاڕۆکا ل سەر وی زاڵ کەت کو دلێ وان بئێشینیت ـخودێ مە بپارێزیت ـ

ڤێجا ئەڤە مە وەسییەتا دووێ زانی چاکییا دگەل دایک و بابایە، ڤێجا پا هەڤدژێ چاکیێ چییە؟

دوو تشت هەڤدژێن وێنە:

1ـ خڕابی

2ـ هەلویستەکێ نەرێنی دناڤبەرا چاکی و خڕابیێ دا.

هندی کەسێ خڕابە: بێگۆمانە کو ئەو یێ تۆشی ئێک ژ مەزنترین گۆنەهان بووی ئەوژی دل هێلان وبێدلی و خڕابیا دگەل دایک و بابایە.

وهندی یێ نەرێنی یە: ئەو کەسەیە یێ نە قەنجییێ دگەل وان دکەت، و نە خرابییێ، هینگێ ئەڤی واجبەکێ هێلای کو خودێ مەزن ل سەر وی فەرز کری، ئەوژی چاکیا دگەل دایک و بابایە.

بەلکۆ کەسەک بێژیت: پا بۆچی خودێ مەزن بەحسێ مافێ پێغەمبەری نەکریە ﷺ؟

یا زانایە کو مافێ پێغەمبەری ﷺ ل بەراهیکا مافێ دایک و بابایە، بەلکۆ پێش ئێخستیە ل سەر نەفسا مرۆڤی ژی، ژبەر هندێ پێدڤییە پێغەمبەرێ خودێ ﷺ ل دەڤ تە خۆشتڤیترین کەس بیت هەتا ژ نەفسا تە و بابێ تە و دەیکا تە وکورێ تە و خەلکی هەمییێ پتر.

بەلکۆ کەسەک بێژیت: پا بۆچی خودێ مەزن بەحسێ مافێ پێغەمبەرێ خۆ نەکریە ﷺ؟

بەرسڤ: هندی مافێ خودێ یە ڤەگرە بۆ مافێ پێغەمبەری ژی ﷺ و ژبەر هندێ پێغەمبەری ﷺ شەهدەدانا ب خودێ و ب پێغەمبەرێ وی (شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله) یێ ب ڕوکنەکێ ب تنێ ژ ڕوکنێت ئیسلامێ هەژمارتی، وییێ گۆتی: " بُني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلا الله وأن

محمداً رسول الله وإقام الصلاة وإيتاء الزكاة وصوم رمضان وحج البيت "

ئانكو: ئیسلام یا هاتییه ئاڤاکرن ل سەر پێنجا: شەهدە دانا ب هندێ کو چ خوداوەندێن حەق نینن ژ هەژی پەرستنێ خودێ تێ نەبیت، وهندی موحممەدە پێغەمبەرێ خودێ یە، وڕابوون ب کرنا نڤێژێ، ودانا زەکاتێ، وڕۆژیگرتنا ڕەمەزانێ، و حەجکرن.

ڤێجا دێ مافێ پێغەمبەری ل بەراهیا مافێ دایک و باباندا بیت، چونکی ئەو یێ ڤەگرە د مافێ خودێ دا.

وەسییەتا سییێ: نە کۆشتنا زارۆکا ژبەر هەژارییێ و دەستکورتییێ.

وەسییەتا سییێ: خودایێ مەزن دبێژیت: {وَلاَ تَقْتُلُواْ أَوْلادَكُم مِّنْ إمْلاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ} [الانعام].

ئانکو: و ژ ترسێن هەژارییێ دا هوین زارۆکێن خۆ نەکوژن؛ چونکی خودێ یە رزقێ هەوە و یێ وان ددەت.

الإملاق: ئانکو: هەژاری و (من) ل ڤێرێ یا ئەگەرێ یە (سببية) ئانکو ب ئەگەرێ هەژارییێ هوین زارۆکێن خۆ نەکوژن.

{نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ}: چونکی خودێ یە رزقێ هەوە و یێ وان ددەت.

{وَمَا مِن دَآبَّةٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزۡقُهَا} [سورة هود: 6]

ئانکو: خودێ یە ژ قەنجییا خۆ ڕزقێ هەر تشتەکێ ل سەر عەردی ب ڕێڤە دچیت ددەت.

ئەرێ ئێک هەیە زارۆکێن خۆ بکوژیت؟

نەخێر، بەلێ جاهلیەتا کورە ئێک هند ب سەرێ نەزانا دئینا هەتا کو زارۆکێن خۆ دکوشتن، و کوشتنا ڤان نەزانا بۆ زارۆکێن وان، دوو ئەگەر هەبوون :

ئەگەرێ ئێکێ: ئەوە یا خودێ ل ڤێرێ بەحسکری، کو ژ هەژاری بوو.

ئەگەرێ دووێ: ژبەر شەرمێ وشەرمزارییێ (العار).

هندی ئەگەرێ ئێکێ یە یا ژ ئەگەرێ هەژارییێ، زارۆکێن نێر و مێ دکوشتن، ئەگەر زارۆکەک ببا وئەو یێ هەژار با، دا بێژیت: ئەڤە دێ بارێ من گران کەت د مەزاختنێ دا، دا کوژیت _خودێ مە بپارێزیت_.

ویێ دی یێ کو ئەگەرێ وی شەرم: ئەڤان بەس کچ دکوشتن و کوڕ نە دکوشتن، وەک ئایەت دبێژیت: {وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالأُنثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ يَتَوَارَى مِنَ الْقَوْمِ مِن سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَى هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلاَ سَاء مَا يَحْكُمُونَ} [سورة النحل، الآيتان:58- 59].

ئانكو: وئەگەر ئەو کەس هات یێ مزگینییا بوونا کچەکێ ددەتە ئێك ژ وان ڕوییێ وی دێ مینت ڕەش؛ ژ بەر نەخۆشییا وی تشتێ

وی گوهـ لێ بووی، وئەو دێ تژی خەم وقەهر بت. ئەو خۆ ژ مللەتێ خۆ ڤەدشێرت، دا ئەو وی د ڤی کراسێ خڕاب وشەرمزار دا ژ بەر بوونا کچکێ نەبینن، ڤێجا ئەو د مەسەلا ڤێ کچێ دا حێبەتی دمینت: ئەرێ وێ ب شەرمزاری ڤە بهێلتە زیندی، یان ژی ب ساخی د ئاخێ ڕا بکەت؟ چ خڕابە حوکمە وان کری کو کچ بۆ خودێ دانابن وکوڕ بۆ خۆ.

خودایێ مەزن دبێژیت: زاڕۆکێن خۆ ژبەر هەژارییێ نەکوژن.

بلا بمینن خۆ هەتا باب یێ هەژار ژی بیت، چونکی ڕزقێ وان ل سەر خودێ یە (عزوجل)،

{وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزۡقُهَا} [سورة هود: 6]

ئانکو: خودێ یە ژ ڤەنجییا خۆ ڕزقێ هەر تشتەکێ ل سەر عەردی ب ڕێڤە دچت ددەت.

ئەرێ ئەگەر بابەکێ زاڕۆکێ خۆ کوشت دێ پێشڤە هێتە کوشتن؟

ئەگەر زەلامەکێ هەژار زاڕۆک هەبوو چ نێر بیت یان مێ بیت و بکۆژت ژبەر نەچاری و نەداریا خۆ چونکی چو نینە ل وی بمەزێخیت، ئەرێ دێ باب پێشڤە هێتە کوشتن یان ناهێتە کۆشتن؟

هندەک ژ ئەهلێ زانینێ دبێژن: دێ هێتە کوشتن، ئەگەر مە زانی کو عەمدەن یێ کوشتی، هینگێ دێ ئەو ژی هێتە کوشتن، ژبەر گشتگیریا گۆتنا خودایێ مەزن: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى} [البقرة 178]

ئانکو: گەلی ئەوێن باوەری ب خودێ و پێغەمبەرێ وی ئینای و کار ب شریعەتێ وی کری، خودێ ل سەر هەوە فەرکرییە کو هوین ئەوی بکوژن یێ ژ قەستا کوشتنێ بکەت.

و گۆتنا خودێ: {وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا} ئانکو: مە یا ل سەر بەنی ئیسرائیلیا یا نڤیسی د تەوراتێ دا، {أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ} کو نەفس ب نەفسێ یە.

و گۆتنا پێغەمبەری ﷺ: "لا يحِلُّ دم امرئ مسلم إلا بإحدى ثلاث: الثيب الزاني والنفس بالنفس، والتارك لدينه المفارق للجماعة"

ئانکو: نە حەلالە خوینا مرۆڤەکێ مۆسلمان بهێتە ڕێتن، ئێک ژڤان سێ تشتا تێ نەبیت: خێزانداری دەهمەنپیس، و نەفس ب نەفسێ، و ئەو کەسێ دینێ خۆ بهێلیت و خۆ ژ کوما مۆسلمانا دویر بکەت.

دبێژن: و چونكی ئەگەر زەلامی كوڕێ خۆ كوشت ئەڤە وی دوو تاوان كومكرن:

تاوانا بڕینێ (القطيعة)، و تاوانا كوشتنێ، ڤێجا دێ هێتە كوشتن، و ئەڤە مەزهەبێ ئیمام مالكی یە -رحمه الله- بەلێ پتریا ئەهلێ زانینێ دبێژن: هندی بابە ئەگەر كوڕێ خۆ كوشت ئەو پێشڤە ناهێتە كوشتن، و ڤێ فەرموودا مەشهور ل دەڤ ئەهلێ زانینێ دكەنە بەڵگە: "لا يُقتل والد بولده"، بەلێ ئەڤ فەرموودە گەلەک ژ زانایان یا لاواز كری، و هەروەسا دبێژن: هندی بابە ئەگەرێ هەبوونا كوڕییە، ڤێجا یا دروست نینە كو كوڕ ببیتە ئەگەرێ ژناڤبرنا بابی، بەلێ بێگۆمان ئەڤ هێجەتە هێجەتەكا لاوازە، چونكی بێگۆمانە باب ئەگەرێ هەبوونا كوڕییە، بەلێ ئەگەرێ كوشتنا وی زورداریا بابی یە، نەكۆ هەبوونا كوڕی هەتا كو ئەم بێژین: چاوا دێ هەبوونا وی بیتە ئەگەرێ ژناڤبرنا یێ ئەو پەیداكری، یان ئەو كەسێ بوویە ئەگەرێ هەبوونا وی، هەر چاوا بیت جهێ بەحسكرن و گەنگەشكرنا ڤی مەسەلێ پەرتووكێن فقهینە، بەلێ هەما مە ل ڤێرێ دناڤ سوحبەتا خودا بەحسكر دەربارەیی گۆتنا خودایێ بلند: {وَلاَ تَقْتُلُواْ أَوْلادَكُم مِّنْ إمْلاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ}.

و ل ڤێرێ دێ ڕاوەستین دا بەرێخۆ بدەینێ کا چ جێوازی هەیە دناڤبەرا ڤێ ئایەتێ و ئایەتا د سورەتا ئیسرائێ دا هاتی: {وَلاَ تَقْتُلُواْ أَوْلادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُم} [الإسراء: 31].

ئانکو: و هوین -گەلی مرۆڤان- ژ ترسا هەژارییێ دا زاڕۆکێن خۆ نەکوژن؛ چونکی خودێ یە ڕزقی ددەتە بەنیێن خۆ، کا چاوا ڕزقێ هەوە ددەت وەسا ڕزقێ عەیالێ هەوە ژی دێ دەت.

بوچی د سورەتا ئەنعام دا دایک و باب پێش ئێخستن، و دسورەتا ئیسرائێ دا زاڕۆک پێش ئێخستن، ئەرێ حیکمەت ژێ چییە؟

یا فەرە ئەم بزانین کو دەربرینا قورئانێ ئیللا دڤێتن حیکمەت تێدا بیت، چونکی بەرئاقل نینە دەربرین بهێتە گوهۆڕین بێ ئەگەر، دسورەتا ئەنعام دا، دبێژیت: {وَلاَ تَقْتُلُواْ أَوْلادَكُم مِّنْ إمْلاقٍ}، ئانکو: هەژاری یا هەی ڤێجا دەست ب ڕزقێ هەژارا کر، و گۆت: (نحن نرزقكم).

و سورەتا ئیسرائێ دا: هەژاری نینە، بەلێ ترسا ژێ هەی: {خَشْيَةَ إِمْلاقٍ}، ڤێجا دەست ب بەحسکرنا پێدڤییا کر کو ئەوژی زاڕۆکن، وئەڤە ژ ڕەوانبێژییا قورئانێ یە.

وەسییەتا چوارێ: خۆ نێزیك نەكرنا كرێتی و فاحیشێ.

وەسییەتا چوارێ: {وَلاَ تَقْرَبُواْ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ}

ئانكو: وهوین خۆ نێزیکی کرێتییان نەکەن، چ دئاشکەرا بن چ دڤەشارتی.

الفواحش: کوما فاحیشەیە، ئانکو: هەر تشتەکێ عەقل ئینکار بکەت، ب کرێت ببینت، و ب مەزن دانیت و مە ببینت ژ گۆنەها ئەو فاحیشەیە، خودایێ مەزن د قورئانا پیروز دا بەحسێ کومەکا فاحیشا دکەت:

ئێک: {وَلاَ تَقْرَبُواْ الزِّنَى إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً} [سورة الإسراء: 32].

ئانکو: و هوین خۆ نێزیکی زنایێ و دەسپێکێن وێ نەکەن؛ دا هوین تووش نەبنێ، هندی ئەوە ئەو کارەکێ زێدە کرێتە.

دوو: نكاح زوجات الآباء، فقال: {وَلاَ تَنكِحُواْ مَا نَكَحَ آبَاؤُكُم مِّنَ النِّسَاء إِلاَّ مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاء سَبِيلاً} [سورة النساء: 22].

ئانکو: وهوین وان ژنان ماره نەکەن یێن بابێن هەوە ئەو مارەکرین، ئەو تێ نەبت یا ل دەمێ جاهلیەتێ چێبووی و بۆری، ئەوێ چوو لۆمە ل سەر هەوە نینە. هندی مارەکرنا ژنبابانە ژ لایێ نەڤسییان ڤە کارەکێ کرێت و پیسە، و خودێ حەزژوی ناکەت یێ وێ چەندێ بکەت.

سێ: لوط پێغەمبەر (سلاڤ لێ بن) دبێژیتە مللەتێ خۆ: {أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّن الْعَالَمِينَ} [سورة الأعراف: 80]

ئانکو: و تو -ئەی پێغەمبەر- بەحسێ لووطی (سلاڤ لێ بن) بکە، دەمێ وی گۆتییە مللەتی خۆ: ئەرێ هوین وێ کرێتییا زێدە کرێت دکەن؟ کەسێ ژ چێکرییان بەری هەوە ئەو نەکرییە.

و ب تنێ دێ بەحسێ ڤان سێ خرابی و کرێتیا کەین.

چونکی ئەڤ هەرسێ خرابییە بێگۆمان بۆ هەر خودان عەقلەکێ ساخلەم دیارن کو کرێتن و ب مەزن دبینت، دگەل هندێ ژی کو ئەو ژ گۆنەهێن مەزنن.

ڤێجا هندی زینایە (فاحیشە)یە چونکی ڕەوشتی پویچ دکەت، و دویندەهێ تێک ددەت، و ئێش و نەخۆشیا پەیدا دکەت، و ڕاستیا

ڤێ چەندێ ژی ئەوە یا ل ڤێ دوماهیێ دەرکەتی ژ ئێشێن پیس ئەوژی (فقد المناعة) نەمانا بەرگریێ، و دبێژنێ (الإيدز).

ئەڤ ئێشە ئەگەرێ وێ زینایە، یان مەزنترین ئەگەرێ وێ زینایە.

ژبەر هندێ خودێ ناڤێ وێ پێ کریە: (فَاحِشَةً وَسَاء سَبِيلاً).
هندی ئەوە ئەو کارەکێ زێدە کرێتە، و ڕێکا وێ ڕێکەکا پیس بوویە.

ڤێجا ب چ ڕەنگا نابیت ئەو ببیتە ڕێک بۆ موسلمانا، چونکی ڕێکەکا خراپە و دوماهیێ مرۆڤی بەرەڤ تێبرنێ دبەت.

وهزرا خۆ د ڤان هەر سێ ئایەتێن مە گۆتین دا بکە :

بەحسێ زینایێ خودایێ مەزن گۆت: {إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاء سَبِيلاً}.

هندی ئەوە ئەو کارەکێ زێدە کرێتە، وڕێکا وێ ڕێکەکا پیس بوویە.

و دمارەکرنا ژن بابێت خودا، دبێژیت: {إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاء سَبِيلاً}. هندی مارەکرنا ژنبابانە ژ لایێ نەڤسییان ڤە کارەکێ کرێت وپیسە، وخودێ حەز ژ وی ناکەت یێ وێ چەندێ بکەت.

و بەحسێ ليواطێ، لوط پێغەمبەر(سلاڤ لێ بن) دبێژيتە مللەتێ خۆ: {أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّن الْعَالَمِينَ} [سورة الأعراف: 80]

ئانكو: و تو -ئەی پێغەمبەر- بەحسێ لووطی (سلاڤ لێ بن) بكە، دەمێ وی گۆتییە مللەتی خۆ: ئەرێ هوين وێ كرێتییا زێدە كرێت دكەن؟ كەسێ ژ چێكرییان بەری هەوە ئەو نەكرییە.

وەكی مە ژبەری نوكە ژی گۆتی: دەربرينا قورئانێ ناهێتە گوهۆڕين ئەگەر نە ژبەر ئەگەرەكێ بيت.

د زينايێ دا، گۆت: {إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً} ئەڤە نە نياسە (نكرة) يە.

و د كريارا مللەتێ لۆطی دا عليه الصلاة والسلام گۆت: {أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ} ئەڤە بەرنياسە (معرفة)يە.

و دمارەكرنا ژن بابێ دا، دبێژيت: {وَلاَ تَنكِحُواْ مَا نَكَحَ آبَاؤُكُم مِّنَ النِّسَاء إِلاَّ مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا}، فاحيشە ب نەنياس يێ ئينای، بەلێ (ومقتاً) يێ بۆ هاتيە پاڵدان، ئانكو: تشتەكە خودێ حەزژێ ناكەت و كەرب ژێ ڤەدبن، و ل دەڤ چێكرييان ژی.

ژڤێ پرسیارێ پرسیارەکا دیٚ خۆ دهەلێخیت: ئەرێ کیژ ژڤان فاحیشا ژ هەمیا مەزنترە؟

بەرسڤ: لیواط ژ هەمیا خراپترە چونکی هاتیە بەرنیاسکرنێ ب "أل" گۆت: (الفاحشة)، هەروەکی فاحیشەکا بەرنیاسە ل دەڤ هەر خودان فیترەتەکا ساخلەم، وعەقلەکێ موکم، ڤێجا هاتە بەرنیاس کرنێ ب ئەلیف و لامێ هەروەکی ئەو فاحیشا بەرنیاس و دیارە یا کو هەمی کەس ئینکار دکەن، و ژبەر هندێ ئەو شەرمگەهێ ڤی کریارا کرێت دروست دکەت، ئەو حەلال نابیت ب هەر حالەکێ هەبیت، و ل سەر گۆتنا دروستتر یا زانایان سزایێ مرۆڤێ لوطی: ئەوێ کریارا لیواطێ دکەت کوشتنە.

ب هەر حالەکێ هەبیت ئانکو: ئەگەر هاتە سەلماندن کو کەسەکێ لیواطا دگەل کەسەکێ کری، و ئەوێ کریار دگەل هاتیە کرن (مفعول بە) زۆری لێ نەهاتبیتە کرن، هینگێ یا فەرە هەردوو بهێنە کۆشتن، ژبەر گۆتنا پێغەمبەری ﷺ: " من وجدتموه يعمل عمل قوم لوط فاقتلوا الفاعل والمفعول به "

ئانکو: هەر کەسێ هەوە دیت یێ کریارا مللەتێ لوطی دکەت، بکەری و بەرکاری بکوژن.

خۆ ئەگەر ژن ژی نە ئینابن، ئانكو: خۆ سەڵت و سینگل بن دڤێت بهێنە كۆشتن.

ئەگەر كەسەك بێژیت: كا بەڵگە؟ دێ بێژین: ئەڤە بەڵگەیە، گۆتنا پێغەمبەری ﷺ: " من وجدتموه يعمل عمل قوم لوط فاقتلوا الفاعل والمفعول به "

ئانكو: هەر كەسێ هەوە دیت یێ كریارا مللەتێ لوطی دكەت، بكەری و بەركاری بكوژن.

وشێخێ ئیسلامێ ئبن تەیمییە -رحمه الله- دبێژیت: (إن الصحابة رضي الله عنهم أجمعوا على قتل الفاعل والمفعول به لكنهم اختلفوا كيف يقتلان فقال بعضهم: يرجمان بالحجارة، وقال بعضهم: بل يرميان من أعلى شيء في البلد ويتبعان بالحجارة.

وقال آخرون: بل يحرقان بالنار).

ئانكو: صەحابی - رضي الله عنهم - هەمی ئێك دەنگن ل سەر كوشتنا بكەری و بەركاری، بەلێ یێن ب خیلاف چووین كا چاوا هەردوویان بكوژن؟

هندەكا ژوان گۆت: دێ هێنە بەر بارانكرن.

وهندەکا ژوان گۆت: دێ ژبلندترین جهێ باژێرێ هاڤێژن، و دێ پاش بەر باران کەن.

وهندەکێن دی دبێژن: بەلکو دێ ب ئاگری هێنە سۆتن.

وشێخێ ئیسلامێ ئبن تەیمییە - رحمه الله – دبێژیت: کو ئەبو بەکری -رضي الله عنه- فەرمان یا کری ب سۆتنا وان، ئانکو: یا بکەر و بەرکاری (أن أبا بكر رضي الله عنه أمر بتحريقهما أي بتحريق الفاعل والمفعول به).

ئانکو، لیواط دژوارترە ژ زینایێ، چونکی ب هەر ڕەنگەکێ بت سزایێ وێ کۆشتنە.

بەلێ چاوانیا کۆشتنێ خیلاف یا کەفتیە تێدا ژلایێ صەحابییان ڤە، ڤێجا ئەگەر کاربدەستێ موسلمانا دیت وان بکۆژیت ب ئێک ژ ڕەنگێن ناڤهاتی چو تێدا نینە و دروستە.

یا گرنگ ئەوە ئەوان چ جهـ د جڤاکی دا نینن، چونکی ئاریشا لیواطێ -والعياذ بالله- ئاریشەکە نە دشیاندایە خۆ ژێ بپارێزن، چنکی هندی کوڕن هەمی دەردکەڤنە سیك و بازاڕا و هەمی دگەل ئێک دچن و دهێن، ڤێجا خۆ ژێ پاراستن نە دشیاندایە، ژبەر ڤێ چەندێ ئەگەر بکەر و بەرکار هاتنە سزادانێ ب کوشتنێ ئەڤە دێ

یا بهێزتر و بترِستر بیت بۆ خۆ دویر ئێخستنا ژڤێ کریارێ یا کو دهێته هژمارتن ژ کرێترین کریارا.

و مارەکرنا ژنبابێ ل رِێزا دووێ دهێت، چونکی خودایێ مەزن ئەو ب دوو سالوخەتا سالوخەت دا، و گۆت: {إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا}، ئانکو: هندی مارەکرنا ژنبابانە ژ لایێ نەڤسییان ڤە کارەکێ کرێت و پیسە.

و ژبەر ڤێ چەندێ هندەک ژ ئەهلێ زانینێ دبێژن: ئەگەر زەلامەکێ زینا دگەل ئێک ژ مەحرِەمێن خۆ کر (مەحرِەم: ئەو ژنن یێ ل زەلامی نەهێنە مارە کرن، وەک: دەیک و خویشک و کچ وخالەت...هتد) ئەگەر ئەڤ کریارە دگەل مەحرِەما خۆ کر دڤێت ب هەر حالەکێ هەبیت بهێتە کۆشتن.

ئانکو: ئەگەر مرۆڤەکێ زینا -والعیاذ بالله- دگەل خویشکا خۆ کر دڤێت ئەو کەسە بهێتە کوشتن، و هەروەسا ئەگەر زینا دگەل کچا خۆ کر، و ئەگەر زینا دگەل ژنبابا خۆ کر دڤێت ئەڤە بهێتە کۆشتن خۆ ئەگەر هێشتا شوی نەکربیت ژی، ئانکو هێشتا کچ بت، چۆنکی ئەڤە خرابترە ومەزنترە ژ زینایا نە دگەل مەحرِەما، و ئەڤە سێ نموونە بوون بۆ (الفواحش ما ظهر منها وما بطن) ئانکو: ئەو فاحیشێن ئاشکرا و ڤەشارتی.

و گۆتنا خودێ: {مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ} دوو ڕامان ییێن هەین:

ڕامانا ئێکێ: یا ئاشکرا بووی ب ئاشکراکرنا هەوە، و یا هاتیە ڤەشارتن ب ڤەشارتنا هەوە.

ئانکو: ئەو فاحیشە و کرێتی: چ وە دیار و ئاشکرا کربن یان هەوە ڤەشارتبن.

و یا هاتیە گۆتن: ڕامانا {مَا ظَهَرَ مِنْهَا} ئانکو: ئەوا کرێتیا وێ دیار و ئاشکرا بۆ هەر کەسەکێ، ویا کو خڕابیا وێ نەدیار و بۆ هەر کەسەکێ دیار نابیت، هەر چاوابیت فاحیشە حەڕامن چ ئاشکرا بن یان ڤەشارتی بن.

وەسییەتا پێنجێ: نە کوشتنا نەفسێ بێی حەق.

وەسییەتا پێنجێ: {وَلاَ تَقْتُلُواْ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ}.

ئانكو: وهوین وێ نەفسێ نەكوژن یا خودێ كوشتنا وێ حەڕامكری ئەگەر ئەو خۆ هێژای كوشتنێ نەكەت، وەكی تولڤەكرنێ ژ وی یێ كوشتنێ بكەت، یان یێ پشتی ژنئینانێ كرێتییێ بكەت یان یێ ئیسلامێ بهێلت و كافر ببت، ئەوا هەیە یا بەحس ژێ هاتییەكرن ژ وێ یا خودێ هوین ژێ داینە پاش، وسۆز ژ هەوە وەرگرتی كو هوین خۆ ژێ بدەنە پاش، و ژ وێ یا وی فەرمان پێ ل هەوە كری، خودێ شیرەت پێ ل هەوە كر؛ دا بەلكی هوین د فەرمانێن وی بگەهن.

د ڤێ گۆتنا خودێ دا: {الَّتِي حَرَّمَ اللّهُ}، بەڵگەیە كو نەفس دابەش دبن ل سەر دوو بەشان :

_ بەشەک خودێ كۆشتنا وێ حەڕام نەكریە.

_ بەشەک خودێ كۆشتنا وێ یا حەڕام كری.

ڤێجا دا بزانین ئەو كیش نەفسن یێن خودێ كۆشتنا وان حەڕام كرین؟

ئەوژی چوار جورن:

1. المسلم: ئەویٚ کو موسلمان بیت.

2. ذمي: ئەو فەلە و جوهییێن دناڤ موسلماناندا دژین.

3. المعاهد: هەڤپەیمان.

4. المستأمن: ئەویٚ د بن ئەمانا موسلمانادا.

و ئەڤ هەر چوارە، موسلمان پاراستیە ب ئیسلاما خۆ، وزمی ب زیممەتا خۆ، هەڤپەیمان ب سۆز پەیمانا خۆ، خودان ئەمان ب ئەمانەتا خۆ.

الذمي: ئەو کەسەیە یێ سوز و پەیمانەک و گرێبەستەک دناڤبەرا وی و موسلمانا دا هەی ل سەر هندێ کو بمینیتە دناڤ وەلاتێ مۆسلمانا ب سەربلندی، بەلێ دڤێتن زێرەسەرێ (جزییێ) بدەت، وبەلگەییێ ڤێ چەندێ ژی گۆتنا خودێ مەزنە: {قَاتِلُواْ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلاَ بِالْيَوْمِ الآخِرِ وَلاَ يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلاَ يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُواْ الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُواْ الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ} [سورة التوبة: 29]

ئانکو: گەلی موسلمانان هوین شەرێ وان کافران بکەن یێن باوەرییێ ب خودێ و ب رۆژا رابوونێ و جزادانێ نەئینن، وخۆ ژ

وی تشتی نەدەنە پاش ییّ خودیّ و پیّغەمبەری ئەو ژیّ داینە پاش، و پیّگیرییێ ب ئەحکامێن شریعەتێ ئیسلامیّ نەکەن ژ جوهی و فەلان، حەتا ئەو ب دەستیّ خۆ ویّ زێڕەسەرییێ (جزییێ) ددەن یا هوین ددانە سەر وان و ئەو دڕەزیل.

ڤێجا ئەگەر وان ئەڤ چەندە کر، هینگێ ل سەر مە واجب دبیت وان بپارێزین، و ل سەر مە حەڕام دبیت کو زورداریێ ل وان بکەین نە د مالێ واندا، نە دنەفسا واندا، نە د ناموس و شەرەفا واندا.

المعاهد: ئەوە ییّ گرێبەستەک دناڤبەرا وی و موسلماناندا هەبیت، و نموونا ڤێ چەندیّ ئەو سۆزنامە هاتیە کرن دناڤبەرا پێغەمبەری ﷺ و قۆڕەیشیادا ل سالا حودەیبییێ کو ل سالا شەشی مشەختی بوو د هەیڤا زیلقعدە دا، پێغەمبەری ﷺ سۆزنامەک دگەل وان ئەنجامدا بۆ دەهـ سالا، بەلێ وان سۆز شکاند و ل پەیمانا خۆ لێڤەبوون، یا گرنگ سۆزنامەک دناڤبەرا واندا هاتە گێڕان، ڤێجا ئەگەر سۆزنامەک دناڤبەرا موسلمان و غەیری موسلمانا دا هاتە گێڕان کو زورداریێ ل ئێکدو نەکەن، هینگێ ئەو سۆز و پەیمانە دڤێت بهێتە بجهـئینان و پێگیریێ پێ بکەن ودیّ بیتە ڕێگر ژ هندیّ کو زوڵم و زورداریێ ل سەر وان نەهێتەکرن.

المستأمن: ئانکو ئەو کەسێ بەخت و ئەمان ژ مە وەرگرتی، وبەڵگەیێ ڤێ چەندێ ژی گۆتنا خودێ مەزنە: {وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلاَمَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ} [سورة التوبة: 6]

ئانکو: وئەگەر ئێك ژ وان بوتپەریسێن خوین ومالێ وان هاتییە حەلالکرن داخواز کر کو ل سەر بەختێ تە بت -ئەی پێغەمبەر- تو بەختێ خۆ بدێ، حەتا وی گوهـ ل قورئانێ ببت و ب باوەرییێ ئاگەهدار بت، پاشی تو وی ب سلامەتی ڤەگەڕینە وی جهێ ئەو ژێ هاتی؛ دا وی چو هێجەت نەمینن؛ ئەڤە ژ بەر هندێیە چونکی هندی کافرن مللەتەکێ نەزانن ب ڕاستییێن ئیسلامێ، و بەلکی ئەو ئیسلامێ هلبژێرن ئەگەر وان ب دورستی ئەو نیاسی.

ڤێجا ئەڤەبوون ئەو نەفسێن خودێ حەڕام کرین بهێنە کوشتن.

خودایێ مەزن دبێژیت: {وَلاَ تَقْتُلُواْ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ} ئانکو: و هوین وێ نەفسێ نەکوژن یا خودێ کوشتنا وێ حەڕامکری.

ڤێجا ئەگەر ئەم بێژین ئەو نەفسێن خودێ حەڕام کرین بهێنە کۆشتن چوارن، پا کی ما؟

ئەو کافرە ما یێن کو چ دناڤبەرا وان و موسلماناندا نەبیت نە سۆزەک نە پەیمانەک نە گرێبەستەک، ئەڤ جورێ هە خوینا وی حەلالە، و دروستە بۆ مرۆڤی وی بکوژیت هەر جهەکێ ئەو وی ببینیت.

پاشی خودایێ مەزن گۆت: {إِلاَّ بِالْحَقِّ} ئانکو: ئەگەر ئەو خۆ هێژای کوشتنێ نەکەت.

ئانکو ئەگەر کوشتنا نەفسێ ب حەقی بیت چ رێگری ژ کۆشتنا وێ نینن، ژوان مافێن کو کوشتنا نەفسا حەرامکری حەلال دکەن ئەڤەنە: تولڤەکرنێ ژ وی یێ کوشتنێ بکەت.

و زیناکرنە، ئەگەر ئەوێ زینا کری یێ خودان ژن بیت، یان ژنکەک شویکری بیت.

و هەرووەسا مرۆڤێ لیواطێ ژی بکەت دێ هێتە کۆشتن ل دویڤ گۆتنا دروستتر.

و ژوان مافا یێ ئیسلامێ بهێلت و کافر ببت، دێ وی داخازکەن کو بهێتە دناڤ ئیسلامێ دا، ئەگەر قەبویل نەکر دێ هێتە کۆشتن،

و هەرووەسا شەركرن: {إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا} [سورة المائدة: 33]

ئانكو: هەما جزایێ وان یێن شەڕێ خودێ دکەن، و ئاشکەرا دژمناتییێ د گەل وی دکەن، و پێ ل ئەحکامێن وی وئەحکامێن پێغەمبەرێ وی ددانن، وخڕابکارییێ د عەردی دا دکەن، ب کوشتنا مرۆڤان، یان ژێ ستاندنا مالی ژ وان، کو بێنە کوشتن، یان د گەل کوشتنێ بێنە هلاویستن.

شەركەر كیشكن؟ ئەو كەسەنە یێن ڕێگرییێ ل خەلكی دکەن و د ڕێکێن واندا د ڕاوەستن و وان دكوژن و مالێ وان ژێ دستینن، یا گرنک ئەوە کو پەیڤا (بالحق) گشتیە و ڤەگرە بۆ هەر تشتەکێ شەریعەتی ڕێکپێدای بهێتە کۆشتن ژ نەفسێن حەڕام.

{ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ} ئانكو: خودێ شیرەت پێ ل هەوە كر؛ دا بەلكی هوین د فەرمانێن وی بگەهن.

(ذلكم) ئامازەیە بۆ وان تشتێن بوری كو پێنج شیرەت و وەسییەت بوون خودێ لمەكرین دا كو وجەكێ و عاقلەكێ بۆ خۆ ژێ وەربگرین.

ل ڤێرێ مەرەم ب عەقلی چییە؟

ئەم دزانین کو عەقل دوو جورن:

عەقلێ تێگەهشتنێ و زانینێ (عقل إدراك)، وعەقلێ ڕاستەڕێ بوویە (عقل رشد)، ڤێجا عەقلێ تێگەهشتنێ ئەوە یێ مرۆڤ پێ ل تشتا دگەهیت، و ئەڤەیە یا کو مەرج د گەلەک پەرستنادا، دبێژیت: ژ مەرجێن ڤی عیبادەتی ئیسلامە. عەقلە، تەمییزە (لێکجوداکرنە)، ئەڤە عەقلێ زانین و تێگەهشتنێ یە، وهەڤدژێ وێ دیناتییە (الجنون).

یا دووێ: عەقلێ ڕاستەرێبوونێ: ئەوە کو مرۆڤ بزانیت ب جوانی سەرەدەرییێ بکەت، و یێ شارەزابیت د سەرەدەرییێن خۆدا، و هەڤدژێ ڤێ چەندێ بێ عاقلییە نە کو دیناتی.

ڤێجا مەرەم ب عەقلی دڤێ ئایەتێ دا، عەقلێ ڕاستەرێبوونێ یە چونکی چ گۆتار ئاراستەی مە نە کرینە، ئیللا ئەم تێبگەهین ب عەقلێ زانین و تێگەهشتنێ، ئەرێ هەر کەسێ گۆتار بۆ هاتیە ئاراستەکرن تێدگەهیت ب عەقلێ ڕاستەرێبوونێ؟ نەخێر، دبیت تێنەگەهیت ب عەقلێ ڕاستەرێبوونێ، و کافر هەمی بێ عاقلن ژلایێ عەقلێ ڕاستەرێبوونێ، هەروەکی خودایێ مەزن د وەسفا

کافراندا دبێژیت: {صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ} [سورة البقرة: 171]

ئانکو: ئەڤ کافرە دکەڕن وان گوهێن خۆ ژ ڕاستییێ گرتینە، دلالن ئەزمانێن خۆ ژێ دگرن، دکۆرەنە چاڤێن وان نیشانێن حەقییێ پێن ئاشکەرا نابینن، و ئەو عەقلێ خۆ د وی تشتی دا نادەنە کاری یێ مفایێ وان تێدا.

بەلێ ئەڤە هندێ ناگەهینیت کو وان عەقلێ زانین و تێگەهشتنێ نینە، بەلکۆ دبیت ئەوان عەقلەکێ زانینێ یێ بهێز و ژیری و وعاقل تیژیەکا دژوار هەبیت، بەلێ ئەوان عەقلێ ڕاستەرێبوونێ نینە.

ئەرێ عەقلێ ب مفا بۆ مرۆڤی کیشکە؟

عەقلێ ب مفا بۆ مرۆڤی عەقلێ ڕاستەرێبوونێ یە، چونکی عەقلێ تێگەهشتنێ و زانینێ ببیتە جهێ زەرەرێ بۆ خودانێ خۆ، ئەگەر ئەو یێ تێگەهشتی و بیرتیژ بیت بەلێ -والعیاذ بالله- وی سەرەدەریا جوان نەبیت، و چ عاقلی د سەرەدەریکرنێ دا نەبیت، و دبیت کو مەزنترین کەس بیت بەلێ بیرتیژیا وی ژڤێ کێمتر بیت.

و ل ڤێرێ دێ بەحسێ مەسەلەکێ کەین کو گەلەک جاران خۆ دهەلئێخیت، و پرسیار دەربارەیی وێ دهێتە کرن، ئەوژی ئەرێ عەقل د مێشکی دایە یان د دلی دا؟

هندەک ژ زانایا دبێژن: د دلی دایە، و هندەکێن دی ژ زانایا دبێژن د مێشکی دایە، و هەر ئێکی ژوان بەڵگێ خۆ یێ هەی، ئەوێن دبێژن یێ ددلی دا گۆتن: چونکی خودایێ مەزن دبێژیت: {أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لا تَعْمَى الأَبْصَارُ وَلَكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ} [سورة الحج: 46].

ئانكو: ئەرێ ما درەوپێکەرێن قورەیشییان ل عەردی نەگەڕیاینە دا شوینوارێن وان تێچوویان ببینن، و عەقلێ خۆ بدەنە کاری، و وجەکێ بۆ خۆ ژێ بگرن، و گوهێ خۆ بدەنە دەنگوباسێن وان وعیبرەتێ بۆ خۆ ژێ وەربگرن؟ چونکی هندی کۆراتییە نە کۆراتییا چاڤانە، بەلکی کۆراتییا خودانی تێ دبەت کۆراتییا دلی یە ژ حەقییێ.

گۆت: {قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا} وان هندەک دلێن هەین پێ ب عاقل ناکەڤن.

پاشی گۆت: {تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ} ئانکو: چونکی هندی کۆراتییه نه کۆراتییا چاڤانه، بەلکی کۆراتییا خودانی تێ دبەت کۆراتییا دلی یه ژ حەقییێ.

ئانکو: عەقل ییێ ددلی دا، و دل ییێ د سینگی دا، ڤێجا عەقل دناڤ دلی دایه.

وهندەکێن دیتر گۆت: بەلکۆ عەقل ییێ د مێشکی دا، چونکی مرۆڤ دەمێ عاقلێ خۆ ژ دەستدا یان لاواز بوو دێ لاوازی کەڤیتە سەرەدەرییا وی ژی، و چونکی ئەم دبینین و ب تایبەت لڤان دووماهیا کو دێ دلێ زەلامەکێ ڕاکەن و دلەکێ دی ییێ نوی بۆ چینن ب ڕێکا نیشتەگەرییێ، و ئەم عەقلێ وی دبینن کو چ جێوازی نەکەفتیە عەقلێ وی وهزرا وی یا دەستپێیکێ.

ئەم دبینن کو کەسەک دێ دلێ کەسەکێ دین(مجنون) کو نزانیت ب جوانی سەرەدەرییێ بکەت بۆ هێتە چاندن، و ئەڤ کەسێ دل بۆ هاتیە چاندن دێ هەر مینیت خودان عەقل، ڤێجا دێ چاوا عەقل د دلی دا بیت؟

ئانکو عەقل ییێ د مێشکی دا، چونکی ئەگەر ئاریشەک و لاوازییەک کەفتە مێشکی دێ سەرەدەرییێن وی ژی لاواز بن.

بەلێ هندەک ژ ئەهلێ زانینێ دبێژن: هندی عەقلە یێ ددلی دا، و نا چێبیت ئەم خۆ لابدەین ژ وێ یا کو خودێ مەزن گۆتی، چونکی خودێ مەزن ئافراندەرە (خالقە) وئەو زاناترە ب چێکرییێن خۆ ژ غەیری خۆ، هەروەکی دبێژیت: {أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ} [سورة الملك: 14].

ئانکو: ئەرێ ما خودایێ ئافراندەر ب چێکرییێن خۆ و کاروبارێ وان یێ زانا نینە؟ و ئەو ب بەنییێن خۆ و کریارێن وان هویربینێ شارەزایە؟

و ژبەرکۆ پێغەمبەری ﷺ یێ گۆتی: "ألا وإن في الجسد مضغة إذا صلحت صلح الجسد كله وإذا فسدت فسد الجسد كله".

ئانکو: د لەشی دا پرتەکا هەی ئەگەر چاک بیت دێ لەش هەمی چاک بیت، وئەگەر پویچ بوو دێ لەش هەمی پویچ بیت.

ڤێجا عەقل یێ ددلی دا، ودل یێ د سینگی دا، بەلێ کارێ مێشکی ئەوە وەرگریت و وێنە بکەت، پاشی ڤان وێنا فرێدکەڤتن بۆ دلی، دا کو بەرێخۆ بدەتە ڤان فەرمانا، پاشی فەرمان ژ دلی بۆ مێشکی دهێنە زڤراندن، پاشی مێشک بجهـ دئینیت.

ئانكو: مێشک وەکی سکرتێری یە مامەلایان (معاملا) ڕێک دئێخیت و ب سەروبەر دکەت پاشی بۆ دلی دهنێریت، بۆ بەرپرسێ ژ خۆ بلندتر دهنێریت ئەوژی دلە، دێ ئیمزا کەت، دێ ڕازی بیت، یان دێ ڕەتکەت، پاشی دێ مامەلە هێتە زڤراندن بۆ مێشکی، ومێشک دێ فەرمانێ ل ئەعصابا کەت و دێ هێتە برێڤەبرن.

وئەڤ گۆتنە پتر ئارامیێ ددەتە نەفسێ دا و ئەو یا موافقە دگەل ژیواری. و شێخێ ئیسلامێ ئبن تەیمییەی ژی -رحمه الله- ئاماژە یا ب ڤێ چەندێ دای د پەرتووکێن خودا، و هەروەسا ئیمام ئەحمەدێ کوڕێ حەنبەلی ژی ئاماژەیەکا گشتی یا داییێ، ودبێژیت: "محل العقل القلب وله اتصال بالدماغ".

ئانكو: جهێ عەقلی دلە، وپەیوەندییا دگەل مێشکی هەی.

بەلێ ئەو بەرفرەهییا دەستپێکێ گەلەکا ڕوون و ئاشکرایە، کو ئەوا تشتا وەردگریت و وێنە دکەت و دڤاڤێریت مێشکە، پاشی ئەنجامی بۆ دلی فرێدکەت، پاشی دل فەرمانێ دکەت کانێ دێ بجهـ ئینیت یان ڕەت کەت، ژبەر گۆتنا پێغەمبەری ﷺ یێ گۆتی: " ألا وإن في الجسد مضغة إذا صلحت صلح الجسد كله وإذا فسدت فسد الجسد كله".

ئانکو: د لەشی دا پرتەکا هەی ئەگەر چاک بیت دێ لەش هەمی چاک بیت، وئەگەر پویچ بوو دێ لەش هەمی پویچ بیت.

وەسیيەتا شەشێ: نە خوارنا مالێ ئێتیمی.

وەسیيەتا شەشێ: {وَلاَ تَقْرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ}

ئانکو: وهوین -ئەی سەرکاران- خۆ نێزیکی مالێ ئێتیمی نەکەن وەسا تێ نەبت کو مالێ وی بۆ دورست بکەن و مفایی بگەهینێ، حەتا ئەو بگەهتە دەمێ بالغبوونێ و بشێت خۆ برێڤە ببەت، ڤێجا ئەگەر ئەو گەهشتە وی دەمی، هوین مالێ وی بدەنێ.

اليتيم: ئێتیم ئەو کەسەیە یێ بابێ وی مری، ژبەری ئەو بالغ ببیت، ڤێجا چ نێر بیت یان مێ.

و هەر کەسێ دەیک مربیت ژبەری ئەو بالغ ببیت ئەو نە ئێتیمە.

ئەڤێ ئێتیمی مالێ هەی ژ میراتێ بابێ وی مای، و دڤێتن ئێتیمی سەرکارەک (وەلییەک) هەبیت ب کاروبارێن وی رِابیت.

چ ب رێکا وەسییەتێ بیت ژلایێ بابێ ویڤە، یان ژی حاکم ئێکێ دەست نیشان بکەت، یان ژی شەریعەت ئێکی بۆ دەست نیشان بکەت ل دویڤ گۆتنا گەلەک ژ ئەهلێ زانینێ، یا گرنگ ئەوە سەرکارەک هەبیت.

خودایێ مەزن دبێژیت: {وَلاَ تَقْرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ}.

ئانکو: وهوین -ئەی سەرکاران- خۆ نێزیکی مالێ ئێتیمی نەکەن وەسا تێ نەبت کو مالێ وی بۆ دورست بکەن و مفایی بگەهیننێ.

ڤێجا خۆ نێزیکرنا مالێ ئێتیمی سێ پلەیێن هەین:

یا ئێکێ: خراٖبترە.

یا دووێ: باشترە.

یا سییێ: نە باشترە و نە خراٖبترە.

ڤێجا سەرەدەریکرن ب یا خراٖبتر دمالێ ئێتیمی دا حەراٖمە.

ئانکو: ئەگەر تە ڤیا تشتەکی ب مالێ ئێتیمی بکری و تۆ پشتراٖست بزانی کو دێ تێدا خوسارەت بیت، ئەڤە حەراٖمە چونکی بێگۆمان دێ زیان ب ئێتیمی کەڤیت.

بەلێ ئەگەر تۆ سەرەدەرییەکێ بکەی و تو نەزانی کا ئەڤە باشترە یان نە باشترە، ئەڤە ژی حەراٖمە، چۆنکی خودایێ مەزن دبێژت: {وَلاَ تَقْرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ}.

ئانکو: و هوین -ئەی سەرکاران- خۆ نێزیکی مالێ ئێتیمی نەکەن وەسا تێ نەبت کو مالێ وی بۆ دورست بکەن و مفایی بگەهیننێ.

ئەگەر تە ڤیا سەرەدەرییەکێ بکەی کو سەرەدەرییەکا باش بیت دوو هەلبژارتن یێ ل بەر سینگێ تە:

یان سەرەدەریەکا خێر تێدا بیت، یان سەرەدەرییەکا پتر خێرا وی تێدا بیت، کیژ ژ وان فەرە (واجبە)؟

یا فەر ئەوە تۆ وێ بکەی یا پتر خێرا وی تێدا،چونکی خودایێ مەزن دبێژت: {إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ} ئانکو: وەسا تێ نەبت کو مالێ وی بۆ دورست بکەن و مفایی بگەهیننێ.

دا ئەم نموونەکێ بۆ ڤێ چەندێ بینین: زەلامەک هات گۆتە تە: قەرەکێ (دەینەکێ) دگەل من بکە ب مالێ ئێتیمی.

و ئەڤ زەلامە یێ بناڤ و دەنگە ب گیروکرنا دەینی، وڕاستییێ نابێژیت، ئەرێ دروستە دەینی دگەل بکەی؟ نەخێر، ناچێبیت چونکی دڤێ چەندێ دا سەرکێشی و مەترسی یا هەی د مالێ ئێتیمی دا.

زەلامەکێ دی هات گۆتە تە: قەرەکێ (دەینەکێ) دگەل من بکە ب مالێ ئێتیمی.

وئەو زەلامەکێ ب ئەمەکە و وەفادارە، بەلێ دانا پارا بۆ وی نە د بەرژەوەندییا ئێتیمی دایە، ئەرێ دێ دەیێ؟

نەخێر، چونکی بەرژەوەندی تێدا نینە.

زەلامێ سییێ هات گۆتە تە: قەرەکێ (دەینەکێ) دگەل من بکە ب مالێ ئێتیمی.

و تۆ ژ ڤی مالی دترسی کو ئەگەر بمینیتە دەڤ تە بهێتە دزین، ئەرێ د دەین دانا وێدا بەرژەوەندی هەیە؟

و ئەڤ زەلامێ سییێ وەفادارە، وکەنگی داخازا دەینی(مالی) ژێ بهێتە کرن دێ ئینیت، چ دەم و وەخت بیت شەڤ بت یان ڕوژ بیت، و ئەز دترسم ئەگەر ئەڤ مالە ما ل دەڤ من ئێک ب دزیت یان زورداریێ لێ بکەت یان هەر تشتەکی دی، ل ڤێرێ ئەگەر من ب دەین داییێ، دروستە چونکی ئەڤە یا باشترە.

ئانکو، پێدڤییە ل سەر سەرکارێ ئێتیمی یێ کو مالێ ئێتیمی ددەستدا، چ سەرەدەریا ب مالێ وی نەکەت ئەو تێ نەبیت ب یا باشتر و چێتر و مفاتر بیت.

و ل ڤێرێ ئەم ڕێسایەکێ (قاعیدەکێ) وەردگرین، ئەوژی: ئەوە چ سەرکارێن ئێتیما یێ کو مالێ ئێتیمی ددەستدا، چ سەرەدەریا ب مالێ وی نەکەت ئەو تێ نەبیت ب یا باشتر و چێتر و مفاتر بیت.

مرۆڤ ئەگەر سەرەدەرییەکێ ب مالێ خۆ بکەت ئەو یێ ئازادە، بەلێ ئەگەر سەرەدەریێ ب تشتەکێ غەیری خۆ بکەت پێدڤییە ئەو ل دویڤ یا باشتر بچیت.

و ژڤێ چەندێ ژی بۆ نموونە ئەگەر دوو زەلام هاتن کچەکا تە بخوازن، ئێک ژ وان خودان دین و ڕەوشتە، ویێ دووێ ژ وی کێمترە د دین و ڕەوشتێ خودا، هینگێ یا پێدڤی ل سەر تە چییە؟

تۆ بدەیە یێ ئێکێ یان یێ دووێ؟

یا فەر (واجب) ئەوە تۆ بدەیە یێ ئێکێ چونکی ئەو باشترە، ژبەر کو خودانێ دین و ڕەوشتی ئەگەر ب کچکێ ڕازیبوو دێ گریت و قەنجییێ دگەل کەت، و ئەگەر بەردا دێ ب قەنجی و چاکی بەردەت، و ل ڤێرێ ئەم ڤێ چەندێ وەردگرین کو ناچێبیت بۆ بابی ئەو ڕێگرییێ ل کچا خۆ بکەت کو شوی ب وی زەلامی بکەت یێ وێ بڤێت، و بابی نەڤێت ئەگەر نە خودان دین و ڕەوشت بیت،

چونکی ئەڤە بەروڤاژی چاکیێ و باشیێ یە دەربارەیی سەرەدەریا د مافێ کچێ دا.

و هەرووەسا ئەگەر کەسەکێ زەکاتا خۆ داڤ تە دا تۆ ژێکڤەکەی ل سەر هەژار و مرۆڤێن ژ هەژی، و تە هەژارەک دیت، و تە کەسەکێ دی دیت ژ وی هەژارترە، هینگێ یا پێدڤی ل سەر تە چییە؟

یا واجب ئەوە تۆ بدەیە وی کەسێ یێ پتر پێدڤی و محتاج، چونکی ئەڤە ب مفاترە بۆ خودانێ زەکاتێ و یێ تە داییێ ژی.

ڤێجا هەر کەسێ سەرەدەرییێ د مالێ غەیری خودا بکەت، یا پێدڤی ئەوە ل دویڤ یا باشتر بچیت.

و گۆتنا خودێ: {حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ} ئانکو: حەتا ئەو بگەهتە دەمێ بالغبوونێ و بشێت خۆ ب رێڤە ببەت، ڤێجا ئەگەر ئەو گەهشتە وی دەمی، هوین مالێ وی بدەنێ.

و مەرەم ب (الأشد) بالغبوون و عەقلە، چونکی قورئان هندەک هندەکێ تەفسیر دکەت، خودایێ مەزن دبێژیت: {وَابْتَلُواْ الْيَتَامَى حَتَّىَ إِذَا بَلَغُواْ النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُم مِّنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُواْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ} [سورة النساء: 6].

ئانكو: و هوین وان ئێتیمێن ل بن دەستێ خۆ بجەڕبینن؛ دا بزانن کانێ ئەو دێ شێن سەرەدەریێ د مالێ خۆ دا کەن یان نە، حەتا ئەگەر ئەو گەهشتنە ژیێ بالغبوونێ، و هەوە دیت ئەو ددیندارن، و دێ شێن مالێ خۆ پارێزن، هوین مالێ وان بدەنە ڤێ.

ڤێجا ئەگەر ئێتیم بالغ بوو، و زانی سەرەدەریێ د مالی دا بکەت، هینگێ واجبە ل سەر مە ئەم مالێ وان بدەینە وان، ژبەر هندێ گۆت: {فَادْفَعُواْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ}، هوین مالێ وان بدەنە ڤێ.

چونکی نۆکە کەسی مافێ سەرکاریێ ل سەر وی نینە.

وەسییەتا حەفتێ: دادی د کێشان و پیڤانێ دا.

وەسییەتا حەفتێ: {وَأَوْفُواْ الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ}

ئانکو: و هوین ب دادیێ کێشان وپیڤانێ پێك بینن. وئەگەر هەوە خۆ وەستاند دا کو کێشان وپیڤانا هەوە یا دورست بت، پاشی هندەك کێماسی بکەفتێ چو گونەهـ ل سەر هەوە نینە، ئەم هەر نەفسەکێ ل دویڤ شیانا وێ باری لێ دکەین.

ئەگەر وە پیڤان بۆ ئێکی کر وەفادارییێ د پیڤانێ دا بکەن، و ئەگەر وە کێشان بۆ ئێکی کر وەفادارییێ د کێشانێ دا بکەن.

ئەم دشێین بێژین ئەڤە ژ نموونە پێئینانێ یە، ومەرەم ب وەفادارییا د کێشان و پیڤانێ دا، وەفادارییە د هەمی مافاندا، ئانکو ئەگەر هندەک ماف ل سەر هەوە بن هوین وەفادارییێ بکەن د وان مافاندا.

ڤێجا ئەگەر پیڤان بیت وفادارییێ د پیڤانێ دا بکەن، و ئەگەر کێشان بیت وەفادارییێ د کێشانێ دا بکەن.

بەلێ ئەم دبینین پتریا خەلکی بەروڤاژی ڤی سەروبەرینە، ئەگەر تشتەک ل سەر وان بیت کێمتەرخەمییێ تێدا دکەن، و ئەگەر

تشتەک بۆ وان بیت زێدەگاڤیێ تێدا دکەن، وئەز دێ دوو نموونا بۆ ڤێ چەندێ ئینم:

نموونا ئێکێ: هندەک ژ خەلکی دەیندارن، پارێن خەلکی یێ لێ، بەلێ ئەو گیرو دکەت سەرەڕای هندێ کو وی پێچێدبیت دەینێ خۆ بدەت، دێ خودانێ مافی (پارەی) هێت ئەی فلان کەس مافێ من بدەنە من، دێ بێژیت: سۆبەهی، دووزبە.. وهوسا

و نەخاسمە ئەگەر مافێ دەولەتێ بیت، دێ بینی گەلەک ژ خەلکی سستاتیێ تێدا دکەن، بۆ نموونە: وەکی دانا قەرێن بانکێن گەشەپێدانا خانوبەرا، چونکی ئەم گوهلێ دبین کو گەلەک ژ خەلکی هندێ هەی بشێتن دەینێ خۆ پێ بدەت، بەلێ دێ بینی یێ گیرودکەت، وپێغەمبەرێ خودێ ﷺ دبێژیت: "مطل الغني ظلم".

ئانکو: گیروکرنا دەینی زوڵمە، ئەڤە ئەگەر مرۆڤی پێ چێببیت، و زوڵم و ستەم تاریاتینە ل ڕوژا قیامەتێ.

ئانکو، ئەڤ دەینداری دەینێ خۆ گیرودکەت ئەم دبێژین وی وەفاداری نەکریە د پیڤانێ دا، چونکی حەق و مافێ خودانێ مافی نەداییێ.

نموونا دووێ: بەروڤاژی ڤێ چەندێ ئەگەر مرۆڤی مافەک هەبیت و بڤێت ب تمامی وەربگریت، خۆ ئەگەر دەینداریێ وی یێ هەژار و بەلنگاز بیت ژی و پێچێنەبیت دەینێ خۆ بدەت، دێ بێژیتێ: یان دێ دەینێ من دەیە من، یان ژی دێ شکایەتێ ل تە کەم ل جهێن شولەژێ و بەرپرس و دێ هێیە زیندانکرن، ڤێجا ئەڤ هەژارێ هە یێ دەیندار دێ نەچار بیت بچیت ژ جهەکێ دی بۆ قەر بکەت و بڤێ چەندێ دێ پتر دەین ل سەر زێدەبن و هەتا دکەڤیتە بن بارێ قەرا ڤە.

نموونەکا دی: ئەڤ کەفیل و ڨۆنتەرچیێن پالە و کرێکارا دگرن، و دڤێن ئەڤ کرێکارە هەمی کارێ خۆ ب دروستاهی بکەن، بەلێ ل دوماهیێ کرێیا کرێکاری ب تمامی نادەنێ، هەتا هندەک کرێکارا شکاییێت کری و سکالا پێشکێشکرین و دبێژن: ئەڤە سێ هەیڤە، یان چوار هەیڤە ئەز ل دەڤ ڤی کار دکەم، بەلێ چ تشت نە دایە من!

و ئەڤە زولم و ستەم و زورداریە، بەلکو پێغەمبەری ﷺ یێ گۆتی: "قال الله تعالى ثلاثة أنا خصمهم يوم القيامة: رجل أعطى بي ثم غدر، ورجل باع حرّاً فأكل ثمنه، ورجل استأجر أجيراً فاستوفى منه ولم يعطه حقه".

ئانكو: خودايێ مەزن دبێژیت: سێ جورێن مرۆڤا ئەز هەڤرکێ وانم ل ڕوژا قیامەتێ: زەلامەک تشتەکی وەربگریت ب من پاشی غەدرێ بکەت، و زەلامەک کەسەکێ ئازاد بفروشیت و پارێ وی بخۆت، و زەلامەک کرێکارەکێ بۆ خۆ بگریت و هەمی کارێ خۆ پێ بدەته کرن، و کرێیا وی ب تمامی نەدەتێ.

ئەڤ کەسانێن هە یێن کو سەرەدەرییێ بڤی ڕەنگی دگەل خەلکی دکەن دێ بینی ئەگەر حەقی بۆ وان بیت دێ ب تمامی وەرگریت، و ئەگەر حەق ل سەر وان بیت دێ سستییێ و کێمتەرخەمیێ تێدا کەن، ڤێجا وەرە گوهێ خۆ بدە سزایێ وان ل ڕوژا قیامەتێ

خودایێ مەزن دبێژیت: {وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ (١) الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُواْ عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ (٢) وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ (٣) أَلا يَظُنُّ أُوْلَئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ (٤) لِيَوْمٍ عَظِيمٍ (٥) يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} [سورة المطففين: 1-6] ئانكو: عەزابەکا دژوار بۆ وان بت یێن حیلێ د پیڤان و کێشانێ دا دکەن.

ئەوێن ئەگەر تشتەکی ژ خەلکی بکڕن پیڤانێ یان کێشانێ ب دورستی پێك دئینن.

و ئەگەر تشتەك فرۆتە خەلکی پیڤانێ یان کێشانێ کێم دکەن، ڤێجا پا حالێ وی چیە یێ دزییێ ژ خەلکی بکەت، و تشتێ وان

بێ بها بکەت؟ ئەو ژ وان یێن حیلێ د کێشان وپیڤانێ دا دکەن بۆ عەزابێ هەژیترن.

ئەرێ ما ئەوێن حیلێ د کێشان و پیڤانێ دا دکەن باوەر ناکەن کو خودێ ل ڕۆژەکا مەزن دێ وان ڕاکەتەڤە وحسێبێ سەرا کریارێن وان د گەل کەت؟

ل ڕۆژەکا مەزن!!

ڕۆژا مرۆڤ ل بەر دەستێ خودێ ڕادوەستن، ڤێجا ئەو حسێبا تشتێ هویر و گر دگەل وان دکەت، وئەو وێ ڕوژێ بۆ خودایێ هەمی چێکرییان دچەمیاینە.

و هەروەسا ژڤێ چەندێ یە کو هندەک ژ زەلاما دڤێت کو هەڤژینا ب هەمی مافێن وی ڕابیت، بەلێ ئەو مافێ وێ گیرودکەت و تەمبەلیێ تێدا دکەت، دێ بینی زەلامی دڤێت هەڤژینا وی ب باشترین ڕەنگ ب کاروبار و خزمەتا مالێ ڕابیت، بەلێ مافێ وێ نادەتێ ژ مەزاختنێ (نەفەقێ)، ئانکو: هەتا ئەو مەزاختنا کو واجب و پێدڤی ل سەر وی ئەو پێ ناڕابیت.

و ئەڤە ژی دکەڤیتە دبن ناڤێ حیلەکرن د پیڤان و کێشانێ دا، یێن کو حەقێ خەلکی ب دروستاهی نادەنێ، و ئەگەر حەق بۆ وان بیت ئەو داخازا هەمی حەقێ خۆ دکەن.

و دڤی حالەتی دا دروستە بۆ ژنێ ئەگەر دیت زەلامێ وێ حەقێ وێ یێ دروست ژ مەزاختنێ نادەتێ، ئەو ژ مالێ وی بۆخۆ ڕاکەت بێی کو ئەو بزانیت، و بڤێ چەندێ پێغەمبەری ﷺ فەتوایا دای، وەکی هاتی: "فإن هند بنت عتبة جاءت تشكو زوجها إلى رسول الله ﷺ وقالت إنه رجل شحيح لا يعطيني ما يكفيني، وولدي بالمعروف، فقال النبي ﷺ: خذي من ماله ما يكفيك ويكفي بنيك"

هند کچا عۆتبەی هات و گازندە و شکایەتا زەلامێ خۆ بۆ پێغەمبەرێ خودێ ﷺ کر، و گۆتێ: ئەو زەلامەکێ چریک و قەلسە، هند نادەتە مە تێرا مە و زاڕۆکێن مە بکەت ب چاکی، پێغەمبەری ﷺ گۆت: هندێ ژ مالێ وی ڕاکە تێرا تە و عەیالێ تە بکەت.

چونکی مافێ وێ یە، ئەگەر چریکاتی و قەلساتی تێدا کر، بۆ وێ هەیە ئەو ژ مالێ وی ڕاکەت بێی وی ئاگەهدار بکەت.

هەروەسا دبیت هندەک ژ ژنکا بەروڤاژی ڤێ چەندێ بن، کو بڤێت زەلامێ وێ ب هەمی مافێن وێ ڕابیت، بەلێ ئەو کێمخەمیێ د

مافێ وی دا دکەت، ئەو ژی دکەڤنە دبن ڤێ ئایەتێ دا ب پیڤان و قیاسا دیار و ئاشکرا.

گۆتنا خودێ: {لاَ نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا} [سورة الأنعام: 152]. ئانکو: ئەم هەر نەفسەکێ ل دویڤ شیانا وێ باری لێ دکەین.

ئەڤ ڕستەیە چەند جوانە، پشتی کو فەرمان کری ب دادیێ د کێشان و پیڤانێ دا، چونکی پێدڤییە و فەرە مرۆڤ دادیێ بکەت د کێشان و پیڤانێ دا، بەلێ دبیت هندەک جارا کێماسی بکەڤنی و ئەو پێ نەزانیت، ئەرێ ما دێ پێ گۆنەهکار بیت؟ ژبەر هندێ خودایێ مەزن گۆت: {لاَ نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا} ئانکو: وهوین ب دادیێ کێشان وپیڤانێ پێك بینن. وئەگەر هەوە خۆ وەستاند دا کو کێشان وپیڤانا هەوە یا دورست بت، پاشی هندەك کێماسی بکەفتێ چو گونەهـل سەر هەوە نینە، ئەم هەر نەفسەکێ ل دویڤ شیانا وێ باری لێ دکەین.

وئەڤ ڕێسایە خودایێ مەزن د گەلەک ئایەتاندا بەحسکرییە :

خودایێ مەزن د سۆرەتا بەقەڕەدا دبێژیت: {لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ} [سورة البقرة: 286].

ئانكو: دینێ خودێ یێ ب ساناهییه، و خودێ وی تشتی ژ بەنییێن خۆ ناخوازت یێ ئەو نەشێن بکەن، ڤێجا هەچییێ باشییەکێ بکەت باشی دێ هێتە ڕێکا وی، و هەچییێ خڕابییێ بکەت خڕابی دێ ئێتە ڕێکا وی.

و خودایێ مەزن دبێژیت: {وَالَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ لاَ نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا} [سورة الأعراف: 42]. ئانكو: وئەوێن باوەری ب خودێ ئینای و ل دویڤ شیانا خۆ کارێن چاك کرین - خودێ وی باری ل نەفسەکێ ناکەت یێ نەشێتێ-.

وئەڤە ژ کەرەم و منەتا خودێ یە (عزوجل) کو وی باری ل مرۆڤی ناکەت یێ نەشێت بهەلگریت و بجهـ بینیت، وئەڤە ژی دکەڤیتە د گشتگیریا گۆتنا خودێ مەزن دا: {يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ} [سورة البقرة: 185]. ئانکو: خودێ د شریعەتێ خۆ دا تشتێ ب ساناهی وخۆش بۆ هەوە دڤێت، ووی زەحمەت ونەخۆشی بۆ هەوە نەڤێت.

و گۆتنا پێغەمبەری ﷺ: "إن الدين يسر". ئانکو: دین یێ ب ساناهییە.

و هەروەسا گۆتنا پێغەمبەری ﷺ بۆ لەشکەری یان شاندەک هنارتبا، هەروەکی ئەبو مووسایێ ئەشعەری و موعازێ کوڕێ جەبەلی فرێکرینە یەمەنێ گۆت: "یسرا ولا تعسرا وبشرا ولا تنفرا" ئانکو: ساناهی بکەن و ب زەحمەت نە ئێخن، و مزگینیێ بدەن و خەلکی نە ڕەڤینن.

چونکی خودێ وی باری ل وی مرۆڤی ناکەت یێ نەشێت بهەلگریت، ئەو تێ نەبیت یێ بشێت بهەلگریت د هەمی فەرمانان دا، و یا د شیان دا نەبیت دێ چیتە پێگهورێ وێ ئەگەر پێگهور هەبیت، و ئەگەر تە نەشیا پێگهورێ وێ ژی بکەی دێ ل سەر تە کەڤیت ول سەر تە نامینت.

و دێ بالا وە کێشم کو گوهداریا ڤێ سەرهاتیێ بکەن یا کو ڕویدای ژ زەلامەکێ هاتییە دەڤ پێغەمبەرێ خودێ ﷺ و گۆتیێ: "یا رسول الله هلكت، قال ما أهلكك؟ قال: وقعت على امرأتي في رمضان وأنا صائم، فسأله النبي ﷺ هل تجد رقبة؟ قال: لا، قال: هل تستطيع أن تصوم شهرين متتابعين؟ قال: لا، قال: هل تجد إطعام ستين مسكيناً؟ قال: لا، ثم جلس الرجل فجيء بتمر إلى رسول الله ﷺ فقال له النبي ﷺ خذ هذا فتصدق به، قال الرجل: أعلى أفقر مني

يا رسول الله، والله ما بين لابتيها أهل بيت أفقر مني، فضحك النبي ﷺ ثم قال:أطعمه أهلك".

ئانكو: ئەى پێغەمبەرێ خودێ ﷺ ئەز تێچووم، گۆت: چ تشتى تۆ تێ برى؟ گۆتێ: ئەز چوومە نڤینا ژنکا خۆ د ڕەمەزانێ دا، و ئەز یێ ب ڕۆژى، پێغەمبەرى ﷺ پرسیار ژێکر ئەرێ تە پێ چێدبیت گەردەنەکێ ئازا کەى؟ گۆت: نەخێر، گۆت: ئەرێ تۆ دشێیى دوو هەیڤا ل سەر ئێک ب ڕۆژى بى؟ گۆت: نەخێر، گۆت: ئەرێ تۆ دشێیى خوارنا شێست مرۆڤا بدەى؟ گۆت: نەخێر، پاشى ئەو زەلام ڕوینشتە خوارێ، پاشى هندەک قەسپ بۆ پێغەمبەرێ خودێ ﷺ هاتن، ئینا گۆتێ: هەرە ڤان قەسپا ببە و بکە خێر، وى زەلامى گۆت: بکەمە خێر ل سەر ئێکێ ژ خۆ هەژارتر ئەى پێغەمبەرێ خودێ؟ ئەز ب خودێ کەمە دناڤبەرا هەردوو لایێن بازێڕى دا مالەک ژ یا من هەژارتر نینە! پێغەمبەرى ﷺ کرە کەنى، پاش گۆت: هەرە بدە مالا خۆ.

ئانكو: کەفارەت ل سەر ڕاکر ژبەر پێچێنەبوونا وى سەرەڕاى هندێ کو کەفارەتە، چونکى خودێ ل مرۆڤى ناگریت ئەو تێ نەبیت یا مرۆڤى پێچێدبیت.

وەسییەتا هەشتێ: دادی کرن د گۆتنا حەق دا خۆ ئەگەر ل سەر تەژی بیت.

وەسییەتا هەشتێ: {وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُواْ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ}

ئانکو: و ئەگەر هوین ئاخڤتن هوین د گۆتنا خۆ دا دادییێ بکەن، و د شاهدەدان و مەهدەر و حوکمکرنێ دا مەیلدارییێ ژ حەقییێ نەکەن، ئەگەر خۆ ئەوێ هوین د دەرحەقێ دا دئاخڤن مرۆڤەکێ هەوە یێ نێزیك ژی بت، ڤێجا هوین بێ حەق مەیلدارییێ بۆ نەکەن.

ڤێجا یا پێدڤی و فەر ل سەر بەندەی ئەوە ئەگەر گۆتنەک گۆت ئەو دادییێ د گۆتنا خودا بکەت، و هەما یا پێدڤیترە ئەگەر کریارەک کر ئەو دادییێ د کریارا خودا بکەت، ئەگەر خۆ ئەوێ هوین د دەرحەقی دا دئاخڤن مرۆڤەکێ هەوە یێ نێزیك ژی بت.

ئەگەر بابێ تە و ئەڤە نێزیکترینێ خەلکییە بۆ تە خەلەتیەک دگەل کەسەکی کر، ئەرێ دێ بێژیە بابێ خۆ: تۆ یێ خەلەت بوی؟

بەرسڤ: بەلێ و ئها ئەڤەیە دادی: {وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُواْ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ}.

لو أن صديقك أخطأ هل تقول: أخطأت؟ نعم لأن الله يقول: {وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُواْ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى}

ئانكو: و ئەگەر هوین ئاخڤتن هوین د گۆتنا خۆ دا دادییێ بکەن، و د شاهدەدان و مەهدەر و حوکمکرنێ دا مەیلداریی ژ حەقییێ نەکەن، ئەگەر خۆ ئەوێ هوین د دەرحەقی دا دئاخڤن مرۆڤەکێ هەوە یێ نێزیك ژی بت، ڤێجا هوین بێ حەق مەیلدارییێ بۆ نەکەن.

وەسییەتا نەهێ: وەفاداری کرن دگەل سۆز و پەیمانا خودێ.

وەسییەتا نەهێ: {وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُواْ}.

ئانکو: و وێ پەیمانا خودێ د گەل هەوە گرێدای کو هوین کاری ب شریعەتێ وی بکەن هوین بجهـبینن. ئەواهە یا بۆ هەوە هاتییە خواندن ژ ئەحکامان، خودایێ هەوە شیرەت پێ ل هەوە کر؛ دا بەلکی هوین بیرا خۆ ل دویماهییا کارێ خۆ بینن.

العهد: سۆز و پەیمانە، و سوز و پەیمانا خودایێ مەزن ل سەر مرۆڤی ئەوە کو خودێ فەرمان و نەهی پێن لێکرین.

و خودایێ مەزن کەفالەتا دای کو ئەگەر بەنی ب ڤان فەرمان و نەهیا ڕابیت دێ پاداشتی دەتێ ل سەر ڤێ چەندێ، هەروەکی خودایێ مەزن دبێژیت: {وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنتُم بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَّأُكَفِّرَنَّ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ} [سورة المائدة: 12]

ئانکو: وخودێ پەیمانەکا موکم ژ ئیسرائیلییان وەرگرت بوو، کو ئەو پەرستنا خودێ ب تنێ بکەن، وخودێ فەرمان ل موسایی کر

کو ئەو دووازدە سەرۆك و ڕیهـ سپییان ل دویڤ هژمارا ئویجاخێن وان بۆ وان دەستنیشان بکەت، دا ئەو پەیمانێ ب گوهدارییا خودێ و پێغەمبەرێ وی و کیتابا وی ژ وان وەربگرن، و خودێ گۆتە بەنی ئسرائیلییان: هندی ئەزم ئەز ب پاراستن و سەرکەڤتنا خۆ یێ د گەل هەوە، ئەگەر هوین ب کرنا نڤێژێ ڕاببن، و زەکاتا هاتییە فەرکرن بدەنە وان یێن ژ هەژی، و باوەرییێ ب پێغەمبەرێن من بینن د وان تشتان دا یێن ئەو دبێژنە هەوە و پشتەڤانییا وان بکەن، ومالێ خۆ د ڕێکا من دا خەرج بکەن، ئەز دێ گونەهێن هەوە ژ سەر هەوە ڕاکەم، و دێ هەوە کەمە د هندەك بەحەشتان دا ڕوبیار د بن قەسرێن وان دا دچن، ڤێجا هەچییێ ژ هەوە ب ڤێ پەیمانێ کافر ببت ئەو وی ژ ڕێکا حەقییێ لادا وبەرێ خۆ دا ڕێکا بەرزەبوونێ.

و خودایێ مەزن ددەرحەقێ ڤێ ئوممەتێ دا دبێژیت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ. تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ. يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ}. [سورة الصف: 10-12].

ئانكو: (ئەی ئەوێن باوەری ئینای، ئەرێ ئەز بەرێ هەوە بدەمە بازرگانییەکا مەزن یا هەوە ژ عەزابەکا ب ئێش ڕزگار بکەت؟ کو هوین بەردەوامییێ ل سەر باوەرییا خۆ ب خودێ و پێغەمبەرێ وی بکەن، و ب وی مالێ هەوە هەی و جوانێ خۆ جیهادێ د ڕێکا خودێ دا بکەن؛ دا دینێ وی ب سەر بێخن، ئەو بۆ هەوە ژ بازرگانییا دنیایێ چێترە، ئەگەر هوین زیان و مفایێ تشتان بزانن، هوین پێگیرییێ ب ئەوێ چەندێ بکەن.

ئەگەر هوین -گەلی خودان باوەران- وێ بکەن یا خودێ فەرمان پێ ل هەوە کری ئەو دێ گونەهێن هەوە بۆ هەوە ڤەشێرت، ودێ هەوە کەتە د هندەك بەحەشتان دا ڕوبیار د بن داروبارێن وێ دا دچن، وئەو دێ هەوە کەتە د هندەك خانیێن پاقژ ڤە ل وان بەحەشتێن هوین هەر وهەر لێ ئاکنجی دبن، وئەڤەیە سەرکەفتنا مەزن یا چو سەرکەفتنێن دی ب دویڤ دا نەبن).

ڤێجا ئەڤە سوز وپەیمانە ژ دەڤ خودێ بۆ وی کەسێ باوەری هەی، وجیهادێ بکەت د ڕێکا خودێ دا، ئەو دێ گونەهێن هەوە بۆ هەوە ڤەشێرت، و دێ هەوە کەتە د هندەك بەحەشتان دا ڕوبیار د بن داروبارێن وێ دا دچن.

وخودايێ مەزن د دەرحەقێ بەنی ئیسرائیلیاندا دبێژیت: {وَأَوْفُواْ بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ} [سورة البقرة: 40].

ئانكو: هوین قەنجیێن من یێن زێدە ل سەر خۆ ل بیرا خۆ بینن، وسوپاسییا من بكەن، وشیرەتا من یا بۆ هەوە هاتی پێك بینن: كو باوەرییێ ب كیتابێن من وپێغەمبەرێن من هەمییان بینن، وكاری ب شریعەتێ من بكەن، ڤێجا ئەگەر هەوە ئەو چەندە كر، ئەز ژی دێ وێ بۆ هەوە پێك ئینم یا من ژڤان پێ دایە هەوە كو ل دنیایێ دلۆڤانییێ ب هەوە ببەم، و ل ئاخرەتێ هەوە رزگار بكەم.

ڤێجا ڤێ گاڤێ تە سۆزا دایە خودێ مەزن كو تۆ ب پەرستنا وی رابی، ڤێجا وەفادارییێ ب ڤێ سوزێ بكە.

وەسییەتا دەهێ: گرتنا ڕێکا ڕاست کو ڕێکا خودێ یە.

وەسییەتا دەهێ: {وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِي مُسۡتَقِيمٗا فَٱتَّبِعُوهُۖ وَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمۡ عَن سَبِيلِهِۦۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ}

ئانکو: و ژ تشتێ خودێ شیرەت پێ ل هەوە کری ئەڤەیە: کو هندی ئیسلامە ڕێکا خودێ یا ڕاستە ڤێجا هوین لێ هەڕن، و دویڤچوونا ڕێکێن بەرزەبوونێ نەکەن، ئەو دێ هەوە بژاڵە کەن، و هەوە ژ ڕێکا خودێ یا ڕاست دویرکەن. ئەڤ بەرێخۆدانا بەر ب ڕێکا ڕاست ڤە ئەوە یا خودێ شیرەت پێ ل هەوە کری؛ دا بەلکی هوین ب ڕێکا بجهئینانا ئەمرێ وی خۆ ژ عەزابا وی بپارێزن.

و ئها ئەڤە وەسییەتا دەهێ یە، و ئەو یا کۆمکرە بۆ هەمی شەریعەتی، دبێژیت: هندی ئیسلامە ڕێکا خودێ یا ڕاستە ڤێجا هوین لێ هەڕن، و ڕێکا خودێ مەزن دینێ وییە یێ پێغەمبەر پێ هنارتین، و دینێ موحەممەدی ﷺ دووماهی ئایینە، ڤێجا پێدڤییە ل سەر هەمی خەلکی ئەو ل دویف ڤی دینی بچن، و دویڤچوونا ڕێکێن بەرزەبوونێ نەکەن، ئەو دێ هەوە بژاڵە کەن، وهەوە ژ ڕێکا خودێ یا ڕاست دویرکەن.

و پێغەمبەری ﷺ ئەم یێن هشیار کری و ئاگەهدار کرین ژ ژێکڤەبوون و بژاڵە بوونێ و دویڤچوونا ڕێکێن بەرزەبوونێ، و ژڤێ چەندێ ژی ئەو فەرموودا ئیمامێ ئەحمەد ڤەدگوهێزیت ژ کیسێ عەبدڵایێ کوڕێ مەسعوودی -رضي الله عنه- گۆت: خط رسول الله ﷺ خطاً بيده، ثم قال: "هذا سبيل الله مستقيماً" وخط عن يمينه وشماله ثم قال: "هذه السبل ليس منها سبيل إلا عليه شيطان يدعو إليه"، ثم قرأ {وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلاَ تَتَّبِعُواْ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ}.

ئانکو: پێغەمبەرێ خودێ ﷺ بۆ مە خیچەک ب دەستێ خۆ کێشا، پاشی گۆت: ئەڤە ڕێکا خودێ یا ڕاستە، و هندەک خەت ل لایێ ڕاستێ و چەپێ کێشان، پاشی گۆت: ئەڤە کۆرە ڕێکن، نینە ڕێکەک ژڤان ڕێکا هەبیت ئیللا شەیتانەکێ ل سەر بانگەوازیێ بۆ دکەت.

پاشی ئەڤ ئایەتە خواند: {وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلاَ تَتَّبِعُواْ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ}.

و دڤێ ئایەتێ دا خودێ مەزن ڕێکا خۆ ب ئێکانە دانا، چونکی حەقی ئێکە، ژبەر هندێ ڕێکێن دی ب کوم دانان، چونکی ژێکڤەبووی و بژاڵە و گەلەکن.

أسأل الله تعالى أن يجعلني وإياكم ممن أوفى بعهد الله وممن قام بطاعته، وأسأل الله لي ولكم القبول والتوفيق وصلى الله وسلم على نبينا محمد.

ژێدەر: مجموع فتاوى ورسائل الشيخ ابن عثيمين -رحمه الله -.

والحمد لله رب العالمين

وصلى الله وسلم على نبينا محمد

وعلى آله وصحبه أجمعين

ناڤەڕوك

وەسییەتا ئێکێ: نە دانانا شریکا بۆ خودێ د پەرستنێ دا. 13

پشکا ئێکێ: نەهی کرن ژ هەڤپشک دانانێ د خودانیا وی دا............14

پشکا دووێ: شرکا د خوداینییێ و پەرستنێ دا (الألوهية) 22

پشکا سێیێ: شرکا دناڤ وسالوخەتێن خودێ دا...............................25

وەسییەتا دووێ: چاکیا دگەل دەیک و بابان 29

وەسییەتا سێیێ: نە کۆشتنا زاڕۆکا ژبەر هەژارییێ و دەستکورتیێ...... 37

وەسییەتا چوارێ: خۆ نێزیک نەکرنا کرێتی و فاحیشێ. 43

وەسییەتا پێنجێ: نە کوشتنا نەفسێ بێی حەق. 52

وەسییەتا شەشێ: نە خوارنا مالێ ئێتیمی................................. 65

وەسییەتا حەفتێ: دادی د کێشان و پیڤانێ دا. 72

وەسییەتا هەشتێ: دادی کرن د گۆتنا حەق دا خۆ ئەگەر ل سەر تەژی بیت. 82

وەسییەتا نەهێ: وەفاداری کرن دگەل سۆز و پەیمانا خودێ.......... 84

وەسییەتا دەهێ: گرتنا ڕێکا ڕاست کو ڕێکا خودێ یە.................... 88

مزگەفت

www.mzgaft.com